

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра романської і новогрецької філології та перекладу

Кваліфікаційна робота
з перекладознавства на тему:

**«ПЕРЕКЛАД РЕАЛІЙ САРДИНСЬКОГО РЕГІОНУ:
ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ»**

Студентки групи Ммліт 03-20
факультету романської філології і перекладу
денної форми здобуття освіти
спеціальність **035 Філологія.**
спеціалізація **035.052 Романські мови та
літератури (переклад включно)**
Абарбарчук Анастасії Леонідівни
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент Куранда В. В.

Допущено до захисту

«__» _____ року

Завідувач кафедри

_____ *Філоненко Н. Г.*

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2021

IL MINISTERO DELL'ISTRUZIONE E DELLA SCIENZA D'UCRAINA
 L'UNIVERSITÀ LINGUISTICA NAZIONALE DI KYIV
 Cattedra delle lingue romanze e neogreche e traduzione

Tesi di laurea di scienza
 della traduzione sul tema:

**«LA TRADUZIONE DEI REALIA DELLA REGIONE SARDA:
 ASPETTO LINGUISTICO E CULTURALE»**

Studentessa di gruppo Mmlit 03-20
 Facoltà di Filologia Romanza e Traduzione
 Formazione a tempo pieno
 corso di laurea **035 Filologia.**
 specializzazione **035.052 Lingue e letterature
 romanze (traduzione inclusa)**
 Anastasiia Abarbarchuk
 Il relatore:
 candidato di scienze filologiche,
 docente Kuranda V.

Ammessa alla discussione

«___»_____anno

Il titolare della cattedra

_____ *Filonenko N.*

La scala nazionale _____

Il punteggio _____

Il voto ECTS _____

Kyiv – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ САРДИНСЬКОЇ МОВИ ТА ЇЇ ВИЗНАННЯ ЯК АВТОНОМНОЇ МОВИ. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕРМІНУ «РЕАЛІЯ» ТА ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ	9
1.1. Лінгвістичні особливості сардинської мови та її відмінності від стандартизованої італійської мови.....	9
1.1.1. Фонетичні та граматичні особливості сардинської мови.....	14
1.2. Реалія в аспекті теорії перекладу	17
1.2.1. Трансляційне перейменування реалій (за Р. П. Зорівчак).....	23
1.3. Особливості класифікацій реалій та можливі способи їх перекладу	32
РОЗДІЛ 2 КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД САРДИНСЬКИХ РЕАЛІЙ...	44
2.1. Переклад українських та сардинських міфологічних реалій	44
2.2. Переклад українських та сардинських релігійних реалій	51
2.3. Переклад українських та сардинських географічних реалій	57
2.4. Переклад українських та сардинських побутових реалій	60
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
РЕЗЮМЕ.....	80

ВСТУП

Найактуальніша тенденція розвитку науки у другій половині ХХ – початку ХХІ століття – це інтеграція. Навіть діаметрально протилежні галузі знання знайдуть свої «перетини», з яких виникають нові наукові напрямки. Саме так виникла лінгвокультурологія, межа між двома основними гуманітарними науками, культурологією та лінгвістикою, яка встановлюється взаємодією та взаємним проникненням мов і культура. Відтак, дослідження реалій як специфічних лексичних одиниць розглядається на перетині лінгвокультурології та антропології. Адже переважна більшість лінгвокультурологічних розвідок здійснюється в межах антропоцентричної парадигми, основним принципом якої є дослідження «суб'єкта пізнання замість об'єкта, тобто дослідження людини в мові та мови в людині» [23, с. 8].

Лінгвокультурний аспект є важливою складовою частиною кожного перекладу, бо комунікація між людьми відбувається на основі знань іншої лінгвокультури. Перекладач працює не лише з мовами, але й із відповідними культурами. Питання взаємозв'язку мови та культури є одним із найактуальніших питань, які привертають увагу лінгвістів багатоплановістю дослідження. Завдяки зростаючому інтересу до питань міжкультурної комунікації переклад лінгвокультурних елементів став однією з центральних тем перекладознавства.

Культурно-марковані слова та вирази наявні в усіх життєвих сферах, вони характеризують спосіб, у який люди живуть у певній культурі. Це явище створює новий важливий напрям у сфері науки – міжкультурне перекладознавство.

Переклад реалій становить одну із найвагоміших проблем міжкультурного перекладознавства. Проблемі вивчення реалій та відтворення їх у перекладі присвячено чимало розгорнутих і коротких мовознавчих та перекладознавчих розвідок. Науковцями, такими, зокрема, як Р. Зорівчак, С. Влахов і С. Флорин,

А. Реформатський, В. Уваров, А. Супрун, В. Репін, І. Корунець запропоновано різнотипні класифікації реалій, проте в основному виділяються такі групи як географічні, етнографічні та суспільно-політичні реалії.

Реалії виступають об'єктом зацікавлення не лише лінгвістів та перекладачів, а й загалом людства, адже вони присутні у щоденному житті кожної людини. Завдяки всесвітньому розповсюдженню та засвоєнню різних культур ми все частіше використовуємо іноземні слова у побуті та повсякденному житті, деякі з яких символізують реалії. Таким чином, важливість їх доцільного перекладу та передачі постає все сильніше.

Актуальність даної теми зумовлена сучасним спрямуванням перекладознавчих дисциплін і міжмовними інтерференціями мови. Сьогодешній процес глобалізації сприяє виразнішому динамізму мовної системи та вимагає постійного ретельного дослідження мовних змін і особливостей їх перекладу. Відтак недостатня вивченість та окресленість теми у лінгвістичних джерелах реалій, що все частіше проникають у інші культури, зумовлює актуальність їх вивчення, а також процес одомашнення реалій однієї культури для носіїв мови іншої і, позаяк, їх кращого культурного відтворення.

Актуальність також полягає у новій, досі недослідженій темі в італійській мові, а саме перекладі сардинських реалій, які ще не достатньо освітлені у світовій культурологічній, антропологічній та перекладознавчій літературі, проте цікавлять все більше науковців, перекладачів та лінгвістів як Італії, так і конкретно даного регіону. Реалії все більше проникають у міжнародне середовище використання і тому їх правильне відтворення постає наразі одним із найневідкладніших питань лінгвістики.

Мета дипломної роботи – характеризувати особливості сардинської мови та її лінгвістичні відмінності від стандартної італійської мови, сформулювати значення поняття «реалія» та класифікувати реалії за сферою їх вживання,

виділити характерні сардинські реалії та надати їх контекстуальний переклад з італійської на українську мову.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- класифікація реалій в залежності від сфери вживання;
- зіставлення реалій у сучасних італійській та сардинській мовах;
- аналіз перекладу реалій у двох неспоріднених мовах – сардинській та українській;
- визначення основних способів перекладу реалій;
- окреслення труднощів, які переклад реалій ставить перед фахівцями.

Об'єктом дослідження є окремі вирази, що містять у собі реалії, та слова, які їх позначають.

Предметом дослідження є лінгвокультурологічний аспект перекладу сардинських реалій та способи їх перекладу і відтворення в українській мові.

Методи дослідження. У даній роботі був використаний гіпотетично-дедуктивний метод для висунення припущень щодо способів перекладу та передачі реалій. А також метод емпіричного дослідження для огляду даної проблеми у сучасній літературі. Елементи методу кількісного аналізу допомогли порівняти кількість схожих за значенням реалій, які можна одомашнити, кількість найбільш вживаних способів їх передачі та найчисельнішу групу реалій за класифікацією. Крім того, слід зазначити метод компаративного аналізу, який посприяв у порівнянні способів перекладу.

Новизна роботи. Вперше було відібрано та проаналізовано сардинські реалії різних сфер вживання на матеріалі письмових джерел та їх можливий контекстуальний переклад як із сардинської на українську мову, так і навпаки. Удосконалено викладення відмінності сардинської мови від італійської. Викладено випадки одомашнення реалій двох неспоріднених мов, української та сардинської, та сфери, можливі для застосування такого способу перекладу. Дістав подальший розвиток збір та зіставлення реалій сардинської мови,

варіативність перекладу реалій, у залежності від жанру літератури, у якій вони використовуються.

Практичне значення. Отримані в роботі результати є певним внеском до загальної теорії перекладу, зіставного мовознавства, лексикології італійської мови та зіставної лексикології італійської та української мов. Роботу можна використовувати задля подальшого дослідження особливостей сардинської мови та винесення її як окремої мови для вивчення.

У процесі вивчення предмету дослідження було одержано результати, які можна використовувати у викладанні теорії та практики письмового перекладу з італійської мови, практичного курсу перекладу у вищій школі та лінгвокраїнознавства, адже, крім матеріалу для практики та додаткової теорії по перекладу, робота може послужити хорошим зразком для дослідження міфології, побуту та географії сардинського острова.

Апробація. Результати поданого дослідження були представлені на трьох міжнародних конференціях у 2019 та 2020 роках, а саме під час участі у Міжнародній науковій конференції «Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку», яка проходила 29-30 березня 2019 року у місті Дніпро за участі представників іноземних університетів. Також результати були репрезентовані на Міжнародній студентській науково-практичній конференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови», яка проходила у Київському національному лінгвістичному університеті у 2020 році у режимі онлайн та цього ж року під час 7-ї Міжнародної науково-практичної конференції “Challenges in Science of Nowadays”, яка проходила у режимі онлайн.

Публікації. За поданою темою нараховується три публікації, з яких дві тези та одна стаття, кожна з яких входить до матеріалів конференцій, на яких вони висвітлювалися. Так, наявні тези за темою «Переклад реалій на основі твору Грації Деледди «Тростини на вітрі», які були опубліковані у 2019 році, та «Переклад сардинських реалій», опублікованих у 2020 році. Також частина

досліджень з теми увійшли до статті «Linguocultural aspect of realia translating from Sardinian into Ukrainian», опублікованої онлайн на сайті конференції та оффлайн у збірнику матеріалів у 2020 році. Усі публікації спрямовані на переклад реалій різного спрямування, кожне із яких увійшло до загального дослідження даної роботи.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків та списку використаних джерел.

У **вступі** визначається актуальність та новизна даної наукової роботи, формується мета, завдання, об'єкт та предмет, визначаються методи дослідження, використані при написанні роботи та зазначається практичне значення роботи.

У **Розділі 1** зазначаються особливості сардинської мови та її визнання як автономної мови, визначається значення поняття реалії, надається класифікація та способи перекладу, окреслюється розвиток даної теми та її дослідження науковцями.

У **Розділі 2** аналізуються способи перекладу та передачі сардинських реалій на українську мову на основі прикладів із художнього твору, розповідей та інформації, наданої носіями сардинської мови.

У **висновку** підводяться підсумки проведеної роботи та надаються рекомендації та перспективи щодо подальшого наукового використання роботи.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ САРДИНСЬКОЇ МОВИ ТА ЇЇ ВИЗНАННЯ ЯК АВТОНОМНОЇ МОВИ. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕРМІНУ «РЕАЛІЯ» ТА ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ

Реалії – це поняття матеріальної та духовної культури певного народу або общини, що відображають національні традиції, побут та фольклор. У лінгвістиці та перекладознавстві, за дефініцією С. Влахова і С. Флоріна, реаліями визначають «слова і словосполучення, що називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального і історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого» [7, с. 13].

1.1. Лінгвістичні особливості сардинської мови та її відмінності від стандартизованої італійської мови

Сардинська мова (також називають сардською мовою) – це мова романської групи індоєвропейської сім'ї, якою розмовляє населення острова Сардинія (Італія), яку, для чіткої диференціації як для носіїв, так і для не носіїв сардинської мови, а також для вчених, слід вважати автономною від діалектних систем італійської, галльської та іспанської мов і тому класифікувати як самостійну мову в групі романських мов [66, с. 4].

З 1997 року регіональне законодавство визнало сардинську мову рівною італійській мові [48, с. 34]. З 1999 року сардинська мова також захищається національним законом про мовні меншини [48, с. 41]; серед дванадцяти груп, які до них входять, сардинська становить найсильнішу спільноту, хоча кількість мовців постійно зменшується [81].

Хоча наявну групу мовців можна визначити як таку, що володіє високою лінгвістичною обізнаністю, сардинська мова на даний момент класифікується ЮНЕСКО у своїх основних діалектах як мова, яка перебуває під серйозною загрозою зникнення (англ. *definitely endangered*) [54, с. 56], тому що їй загрожує

процес мовної асиміляції італійської мовою, чие використання серед населення Сардинії зараз досить просунуте. Мовці зрілого віку більше не можуть вести розмову острівною мовою, і менше п'ятнадцяти відсотків неповнолітніх, як результат, успадкують мовленнєві навички [47].

Сардинська мова класифікується як романська мова і багато вчених вважають її найконсервативнішою з мов, що походять від латинської [51]; як приклад, історик Манліо Бригалья [55] зазначає, що латинська фраза, яку вимовив римлянин, що знаходився на форумі Траяні *Pone mihi tres panes in bertula* («Поклади мені три хліба в сумку»), відповідала б її нинішньому сардинському перекладу *Ponemi tres panes y sa bèrtula* [54, с. 73]. Відносну близькість сардинської мови до латинської також аналізував італійсько-американський лінгвіст Маріо Ендрю Пей [61] у своєму порівняльному дослідженні 1949 р. і ще раніше, у 1941 р., це зазначив французький географ Моріс Ле Ланну [58] під час свого дослідження в Сардинії [50, с. 159-171].

Хоча лексична база в основному має латинське походження, сардинська все ж зберігає різні свідчення мовного субстрату стародавніх сардинців до римського завоювання: протосардинський шар лексики і, меншою мірою, фінікійсько-пунічний [66, с. 51] окреслюють різні слова, передусім топоніми, які на Сардинії збереглися у більшому відсотку, ніж в решті латиномовної Європи. Ці шари відносяться до палео-середземноморського субстрату, який виявив тісні зв'язки з баскською мовою. У середньовіччі сардинська мова зазнала суперстратні впливи від греко-візантійської, лігурійської, вульгарної тосканської, каталонської, кастильської та, нарешті, італійської мов [66, с. 75].

Виділяючись з найдавніших доступних джерел, сардинська мова розглядається різними авторами як частина автономної групи, яка чітко відрізняється від італо-романської підгрупи, що було засвідчено Максом Леопольдом Вагнером [68; 69; 70] і Бенвенуто Аронне Террачіні [67], які порівняли сардинську мову з нині вимерлою латинською мовою в Африці, з

різновидами якої вона має кілька паралелей і певну мовну архаїку, а також передчасну відокремленість від загального латинського походження [51, с. 115]. Вагнер досліджував схожі риси сардинської мови та західно-романських мов, тоді як Маттео Бартолі [49] і П'єр Енеа Гварнеріо [57] приписували їй автономне положення між західно-романськими та східно-романськими мовами. Інші автори вважають, що Сардинія є єдиним збереженим представником гілки, яка колись включала навіть мови Корсики та вищезгадане південне узбережжя Середземного моря [54, с. 154].

Власне сардинські діалекти походять від двох стандартизованих варіантів сардинської мови, один з яких відноситься до центрально-північних діалектів (або логудорських діалектів), а інший до центрально-південних (або кампіданських діалектів) [43]. Характеристиками, які зазвичай вважаються визначними у розрізненні діалектів, є множинна означеного артикля (is загального роду у кампіданському діалекті, sos / sas у логудорському) та запозичення латинських етимологічних голосних /e/ та /o/, які залишаються такими в центрально-північних діалектах та змінилися на /i/ та /u/ у центрально-південних; проте є численні так звані перехідні діалекти, які включають типові особливості обох діалектів [48, с. 48-72].

Сардинська мова визнається стандартом ISO 639, який надає їй коди sc (ISO 639-1: код альфа-2) і srd (ISO 639-2: код альфа-3). Сардинська мова була визнана регіональним законом №26 від 15 жовтня 1997 р. щодо «Сприяння та вдосконалення культури та мови Сардинії» як мови Автономного регіону Сардинії після італійської мови (регіональний закон передбачає захист і підвищення мови та культури, рівне визнання щодо італійської мови, збереження культурної/бібліотечної/музейної спадщини, створення місцевих рад з питань мови та культури, каталогізацію та перепис культурної спадщини, надання регіональних внесків у культурну діяльність, радіо- та телевізійних програми та газети на мові, використання сардинської мови, під час обговорень в органах

місцевої та регіональної влади з протоколами виступів, що супроводжуються перекладом на італійську, використання в листуванні та усній комунікації, відновлення топонімів сардинською мовою та встановлення дорожніх та міських знаків з двомовним позначенням) [48, с. 229-340].

Регіональне законодавство застосовує та регулює певні державні норми щодо захисту мовних меншин. До сардинської мови застосовуються стаття Конституції №6 (Республіка захищає мовні меншини суворо визначеними правилами) та Закон №482 від 15 грудня 1999 р. про «Положення про захист історичних мовних меншин», що передбачає заходи захисту та впровадження мови (використання мови меншин у дитячих садках, початкових та середніх школах разом з італійською мовою, використання органами муніципалітетів, гірських громад, провінцій та регіонів мови меншин, публікація документів мовою меншини без шкоди для виняткової юридичної цінності італійської версії, усне та письмове використання в державних органах управління, за винятком збройних сил та поліції) [50, с. 229-340].

Проект ратифікаційного акту Європейської хартії регіональних мов або мов меншин Ради Європи від 5 листопада 1992 р. (вже підписаний, але не ратифікований, Італійською Республікою 27 червня 2000 р.) передбачає, не виключаючи використання італійської мови, додаткові заходи щодо захисту сардинської мови та каталонської (дошкільна освіта сардинською мовою, початкова та середня освіта для учнів, які цього просять, навчання історії та культури) [50, с. 229-340]. Тим не менш, згадані закони про захист двомовності не застосовуються або застосовуються лише частково, тому Рада Європи, яка у 2015 році розпочала розслідування в Італії щодо становища її етнічних меншин, засудила підхід держави до них [81].

5 серпня 2015 р. Спільна державно-регіональна комісія схвалила пропозицію, надіслану Департаментом освіти, яка передала сардинському регіону деякі адміністративні обов'язки щодо захисту історичних мовних

меншин, таких як сардинська та каталонська [44]. 27 червня 2018 року регіональна рада видала Зведений закон про дисципліну регіональної мовної політики. Таким чином, теоретично Сардинія вперше в своїй регіональній історії наділила себе нормативним інструментом у мовних питаннях з метою заповнити оригінальну прогалину статутного тексту [67]: однак те, що регіональна рада ще не видала необхідних розпоряджень щодо впровадження закону, означає, що те, що міститься в ухваленому законі, ще не знайшло реального застосування [81].

У 2021 році було оголошено відкриття банкомату сардинською мовою у міському суді міста Орістано, що вважається першим випадком в Італії, де ця послуга надається мовою меншини [81].

З кінця 20 століття час від часу були спроби створити стандартизовану норму сардинської мови.

Відповідно до рішень регіонального комітету № 52/105 від 28 грудня 1999 р. та № 59/117 від 29 грудня 1998 р. було призначено членів комітету для вивчення стандартизації правопису сардинської мови задля створення єдиного правопису та норми [45]. Результатом роботи комітету є правопис «Limba Sarda Unificada» (LSU). Його правила були оприлюднені Автономним регіоном Сардинія в 2001 році. Подекуди він викликав критику та спротив з боку влади [50, с. 405-410].

Рішенням №20/15 від 9 травня 2005 року [46] було призначено новий комітет, який розробив програму заходів щодо захисту та популяризації сардинської мови, а також посібники для регіональних адміністрацій, які вони мають використовувати для перекладу офіційних актів. Видання комітету «Limba Sarda Comuna» було експериментально використано регіональною владою Сардинії після обговорення в регіональному комітеті.

1.1.1. Фонетичні та граматичні особливості сардинської мови.

Як вже було зазначено, сардинська мова суттєво відрізняється від італійської чи будь-якої іншої романської мови, а тому виконувати переклад без знання її граматичних та фонетичних особливостей було б неможливо.

Так, наприклад, голосних /ї/ та /й/ (короткі) сардинська мова зберегла оригінальні тембри латинської мови /i/ та /u/; наприклад, латинське *siccus* стає *siccu* (а не як в італійській мові *secco* чи французькій *sec*). Ще однією особливістю є відсутність дифтонгізації середніх голосних (/e/ та /o/). Наприклад, латинське *potest* стає *podet*, без дифтонга, на відміну від італійського *può*, іспанського *puede*, французького *peut* [62, с. 223-241].

Винятковими особливостями, для нинішньої романомовної області, діалектів центральної та північної Сардинії є також надання переваги приголосним /k/ і /g/ перед голосними переднього ряду /e/ та /i/ (наприклад: *chentù* замість італійського *cento* та французького *cent*) [62, с. 223-241].

Однією з характеристик сардинської мови є еволюція ретрофлексної фонемі /d/ (наприклад, *cuaddu* або *caddu* – *cavallo*, проте цього не відбувається у випадку запозичень слів після латинізації острова, напр. *bellu* – *bello*). Це явище також присутнє на півдні Корсики, на Сицилії, в Калабрії, на півострові Саленто і в деяких районах Апуанських Альп [66, с. 243, 358].

Загалом морфосинтаксис сардинської мови відрізняється від синтетичної системи класичної латинської мови і демонструє більше використання аналітичних конструкцій, ніж в інших новолатинських мовах [66, с. 173].

Характерний означений артикль сардинської мови походить від латинських артиклів *ipse* / *ipsu* чоловічого роду (тоді як в інших новолатинських мовах артикль походить від артиклів *ille* / *illu* чоловічого роду) і представлений у формі *su* / *sa* для однини та *sos* / *sas* для множини [49]. Форми артиклів з однаковою етимологією зустрічаються в балеарському діалекті (каталонський діалект Балеарських островів) і в провансальському діалекті окситанської мови

французьких приморських Альп (за винятком діалекту Ніцци): *es / so / sa i es / sos / ses* [48, с. 133-153].

Множина слів характеризується закінченням на -s, як у всій західно-романських мовах. Наприклад: *sardu* (одн.) – *sardos / sardus* (множ.) (італ. *sardo – sardi*), *puddu* (одн.) / *puddos / puddus* (множ.), *pudda* (одн.) / *puddas* (множ.) (італ. *pollo / polli, gallina / galline*) [62, с. 484-492].

Майбутній час будується за допомогою латинської форми *habeo ad* [52]. Наприклад: *apo a istàre, apu a abarraì* або *apu a atturai* (італ. *io resterò*). Умовний спосіб утворюється так само: у центрально-південних діалектах із використанням минулого часу дієслова *avere* (ai) або альтернативної форми цього дієслова (aria); у центрально-північних діалектах з використанням минулого часу дієслова *dovere* (dia) [62, с. 356-378].

Питальне “perché” відрізняється від прислівника “perché”: *poita?* або *proite/poite?*, як це буває в інших романських мовах (французькою: *pourquoi? parce que...*, португальською: *por que? porque...*; іспанською *¿por qué? porque...*; каталонською *per què? perquè...*, але також італійською *perché/poiché*) [62, с. 356-378].

Тонічний особовий займенник першої та другої особи однини, якщо перед ним стоїть прийменник *cup / chin (con)*, додає форми *cup tegus / chin tecus* і *cup tegus / chin tecus* (іспанське *conmigo i contigo*, а також португальське *comigo i contigo*, неаполітанське *cu mmico e cu ttico*), що походить від латинського *cum i tecum / tecum* [62, с. 356-378].

Однією з головних складнощів, з якою стикаються як і ті, хто бажає вивчити сардинську мову, так і ті, хто, незважаючи на вміння говорити, не вміє нею писати, слугує різниця між письмовими варіантами та діалектами мови, які мають суворі правила застосування, серед яких важливо згадати хоча б деякі з них.

Наприклад, на письмі кінцевий голосний звук слова, як правило, не пишеться, але, коли він розташований у кінці речення, він також може бути присутнім при написанні деяких діалектів [53]. Тому для сардинської мови характерна так звана парагогічна або епітетична голосна (італ. *vocale paragogica* o *epitetica*) [65, с. 104], яка дозволяє написання такої голосної. Ця голосна, як правило, передує кінцевому приголосному, але в кампіданському діалекті є приклади, які відрізняються від цієї норми, де парагогічною голосною є /i/, навіть якщо вона не стоїть перед останньою приголосною, як у випадку слів *cras* (*cras_i* – *domani*), *tres* (*tres_i* – *tre*) тощо [57]. У цих випадках голосну можна також зазначати в письмовій мові, оскільки вона відрізняється від останнього слова. Коли ж, з іншого боку, їй вже передує слово з епітетичною голосною, друге таке слово ніколи не слід писати [59]. Винятки можуть бути представлені деякими термінами латинського походження, які залишилися незмінними в порівнянні з оригіналом, за винятком парагогічної голосної, яка, однак, поширилася в народному вживанні також у своєму сардинському варіанті (*sèmp_er* або *sèmp_ere*, *lùmp_en* або *lùmp_ene*) [63], а також у логудорезькому діалекті, від закінчень теперішнього інфінітива 2-ї дієвідміни (*tènn_er* або *tènn_ere*, *pònn_er* або *pònn_ere*) [65, с. 136-171]. Щодо латинізмів, то в нинішньому вживанні воліють не писати парагогічну голосну, отже, *sèmp_er*, тоді як у дієсловах другої дієвідміни існує написання з /e/. Хоча наразі переважає кількість мовців, які пишуть слово з голосною /e/, проте і без неї слово також поширене, тому можна писати *iscrìere* і *iscrìer*, що також правильно [60]. Кампіданські терміни зазвичай пишуться через /i/ носіями цього діалекту, так, наприклад, вони пишуть *cras_i*, тоді як у логудорезькому діалекті і в будь-якому іншому пишеться *cras* [65, с. 193-217].

Вимова теж може різнитися, навіть, якщо правила читання схожі на італійські, деякі слова пишуться без зазначення голосних, а вимовляються з ними. Так, наприклад:

- 1) Пишеться *semper*, але зазвичай вимовляється *sempere* (італ. *sempre*);

- 2) Пишеться *lùmen*, але зазвичай вимовляється *lumene* (італ. *nome*);
- 3) Пишеться *però*, зазвичай вимовляється *però* або *peroe* (італ. *però*);
- 4) Пишеться *istèrrere* або *istèrrer* і зазвичай вимовляється *isterrere* (італ. *stendere*);
- 5) Пишеться *funt*, але зазвичай вимовляється *funti* (італ. *essi sono*);
- 6) Пишеться *andant*, але зазвичай вимовляється *andanta* (італ. *vanno*) [65, с. 125].

При перекладі будь-яких явищ сардинською мовою завжди слід звертати увагу на її граматичні та фонетичні особливості, адже навіть артиклі сардинської відрізняються від артиклів італійської і так, не знаючи граматики, перекладач може спотворити переклад і передати його хибно. Не менш важливим є розрізнення діалектів сардської мови, які хоча і схожі у більшості лінгвістичних аспектів, все ж мають свої відмінності.

1.2. Реалія в аспекті теорії перекладу

Кожна мова містить лексику, яка відображає особливості нації. Найбільш культурний засіб це відобразити – реалії. Їх семантична структура містить конкретну інформацію про культурний світогляд та колорит певної нації чи країни. Вітчизняні та іноземні фахівці з перекладознавства зазначають, що реалії становлять важливу частину вивчення мови з точки зору етнічної ідентичності певного народу. Тим не менш, чіткого стандарту ідентифікації та пояснення реалій не існує.

Лексема «реалія» походить від латинського іменника жіночого роду *rēs*, *rēi* («річ; предмет, факт, подія»). Саме слово *realia* спочатку було формою множини жіночого роду пізнього латинського прикметника *realis*, що потім став іменником однини. Слово «реалія» стало застосовуватися у мовознавчих довідках XIX – першої половини XX ст. задля позначення матеріальних предметів та характерних національних звичаїв [11, с. 46].

Лише на початку 50-х років ХХ ст. мовознавці зацікавились реаліями як елементами національної ідентичності. Реалія позначає об'єкти та явища культури, побуту, звичаїв та історії у кожній країні. Мовні реалії були предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як А. В. Федоров, С. Флорін і С. Влахов, Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров, В. С. Виноградов, Д. Г. Томахін, Р. П. Зорівчак та ін. [42, с. 608].

У перекладознавстві слово «реалія» як термін вперше з'явилося в 1940-х роках. Вперше його використав відомий фахівець А. Федоров у праці «Про художній переклад» [38]. Автор описує перекладацьку роботу: «це діяльність, яка вимагає певних знань не лише практичної мови, а й літературної та історико-мовної, не кажучи вже про необхідність широкого культурного світогляду, що дає змогу... зрозуміти всі особливості соціальних умов» [38, с. 13]. У наступних роботах А. Федоров залишається вірним такому розумінню терміна реалії. Для нього реалії завжди є лише об'єктом матеріального світу [24, с. 104]. Термін «реалії» також зустрічається в кандидатській дисертації Г. Шаткова 1952 р. [40], присвяченій проблемам, що виникають при перекладі безеквівалентної лексики, де дослідник пише: «Найбільш типову безеквівалентну лексику слід розглядати як власні назви та слова, що вказують на національно специфічні реалії» [13, с. 23].

У 1952 р. Л. Соколов вперше визначив термін «реалія» як лексичну одиницю: «Термін «реалія» означає побутові та специфічні національні слова і словосполучення, які не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в інших мовах народів» [13, с. 24]. В українському перекладознавстві термін «реалія» вперше вжив О. Кундзіч у 1954 р. у своїй праці «Перекладацьке мислення та хибне уявлення про переклад» [17], де наголошував на неможливості перекладу реалії [24, с. 104].

Найглибшу мовну сутність реалії досліджував іспанський мовознавець В. С. Виноградов у докторській дисертації «Лексичні питання художньої

літератури» [6]. Серед дослідників реалій в аспекті мовознавства слід також відзначити Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова, які є авторами теорії мовознавства.

Багато авторів, які досліджували реалії, дають приблизні, неповні визначення, говорять лише про певні характеристики та використовують для їх визначення різні терміни. Для деяких реалії повинні містити слова, які позначають «побут, життя, звичаї тощо» [20, с. 150]. Для інших, наприклад Л. Н. Соболева, реалії – це «повсякденні та специфічні національні слова та словосполучення, які не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в мовах інших країн, і слова з національного життя, яких немає в інших мовах, тому що не існує деяких з цих об'єктів і явищ в інших країнах» [32, с. 290]. В. Россельс розглядає насправді реалії як «іноземні слова, що позначають поняття, предмети, явища, не вживані особами, на мову яких перекладено твір» [31, с. 134]. Він стверджує, що «реалія – це предмет, поняття, явище, характерне для історії, культури, життя, побуту народу, якого немає в інших народів» [31, с. 169].

Дуже стисле визначення реалії дає Л. С. Бархударов, який вважає реалії «словами, що позначають предмети, поняття та ситуації, яких немає в практичному досвіді людей, які розмовляють іншою мовою» [3, с. 78-79]. Далі він розвиває це визначення, перераховуючи можливі «об'єкти матеріальної та духовної культури», такі як «страви національної кухні», різноманітний «народний одяг та взуття», «народні танці», «політичні інститути та соціальні явища» та інше. [3, с. 78-79].

Окрему роботу присвячену темі реалій «Реалии как элемент страноведения» була видана М. Л. Вайсбурдом. Під терміном «реалія» вона позначає «події суспільного та культурного життя країни, громадських організацій та установ, звичаї та традиції, товари народного споживання, імена історичних діячів, художників, спортсменів, вчених, письменників, явищ природи» [4, с. 20].

Слід також згадати дослідження цієї категорії перекладознавства, а саме реалій, болгарськими перекладачами С. Влаховим та С. Флоріним. Вони є авторами книги «Непереводимое в переводе» і дали найточніше визначення реалії: «Це слова та фрази, які називають предмети, характерні для життя (побуту, культури, суспільного та історичного розвитку) людей певного народу і чужих для іншого» [7, с. 13-14].

За визначенням Г. Д. Томахіна, реалія – це назва, властива лише певним націям і народам, об'єктам матеріальної культури, історичним фактам, державним установам, іменам національних і фольклорних героїв, міфологічним істотам тощо. При порівнянні мов ці явища позначають слова, що належать до безеквівалентної лексики. Безеквівалентними називаються слова, які служать для вираження понять, яких немає в іншій культурі і які, як правило, не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать [35, с. 5].

У дослідженнях С. Влахова та С. Флоріна наголошується, що «за змістом характерною ознакою реалії є характер її матеріального змісту, тобто тісний зв'язок референта (об'єкта, поняття, явища) з людьми, країною або, рідше, з іншою соціальною спільнотою, з одного боку, та з історичним часовим періодом – з іншого; звідси відповідний національний/локальний та/або історичний колорит» [7, с. 30].

Е. М. Верещагін та В. Г. Костомаров у своєму дослідженні зазначають: «Мова йде про матеріал саме лінгвокраїнознавчої природи: його специфіка (порівняно зі змістом інших аспектів) і його однорідність полягають у тому, що він відображає не реляційно-мовну, а екстралінгвістичну, позамовну семантику, тобто спеціальну інформацію, що визнається збереженою у мові, але сформованою поза нею. Засвоєння цієї інформації, що надходить з національної культури, неможливе шляхом подання лише мовних одиниць, оскільки необхідно буде ознайомитися з самою національною культурою» [15, с. 43]. На

думку Л. В. Мосієнко, реалії можуть мають аксіологічний зміст, тобто відображають цінності рідного.

Іноді лінгвісти використовують поняття «безеквівалентна лексика» як ототожнення реаліям. Хоча насправді термін «безеквівалентна лексика» має семантичне значення ширше за поняття «реалія», оскільки в сферу застосування цього терміну входять, крім реалій, також деякі прислів'я та приказки та окремі лексеми місткого семантичного значення.

Л. К. Латишев розглядає реалії як один з підвидів безеквівалентної лексики. Він розділив безеквівалентні слова на: реалії, тимчасові безеквівалентні слова, випадкові безеквівалентні слова та структурні екзотизми [19, с. 125]. О. Г. Петришин вважає, що безеквівалентні слова відображають характеристики певної мови, культури мовця, підкреслює найбільш незамінний і особливий мовний шар у лінгвістичній і культурній структурі народу порівняно з іншими, особливо коли йдеться про реалії [26, с. 407].

Деякі дослідники, особливо А. Є. Супрун, вважають реалії приналежними до «екзотизмів», використовують слово «реалія» у екстралінгвістичному значенні, а для лексики, призначеної для вираження реалій, вживають термін «екзотика» [34, с. 52]. Однак ця заява є проблематичною через те, що екзотизми – «це слова та вирази, запозичені з менш відомих мов, як правило, не індоєвропейських, і які використовуються для надання мовленню особливого забарвлення» [71, с.214].

Необхідно чітко розрізняти поняття екзотизмів, етнографізмів, реалій. Етнографізми, як правило, не є запозиченою лексикою. М. П. Кочерган зауважив, що «цей термін використовується для позначення явища культури та предметів побуту, традиції людей по відношенню до мови, якою вони переважно користуються» [21, с. 122]. Екзотизми і варваризми функціонально схожі. «Екзотизми – це слова і вирази засвоєні з інших культур, тому їх семантика відображає це поняття «чужої національної культури» [16, с. 122]. «Варваризми

– це іншомовні слова або вирази, не засвоєні мовою до кінця, але які відображають особливості семантики іншої мови» [16, с. 122]. Вони можуть зберігати в письмовій формі іншомовну графічну передачу, а вимова може бути наближеною до мови першоджерела.

У деяких дослідженнях реалії також включають словесні висловлювання автора, наприклад, образи: метафори, метонімію, персоніфікацію, менш важливі об'єкти для конкретної країни, проте які описані національно-специфічним способом. Однак, коли йдеться про метафори, метонімію та інші мовні образи, вони, як правило, відображають не специфічні для країни, а універсальні явища або об'єкти, які розвиваються лише на основі мови та країни.

Відомий український перекладач І. В. Корунець у підручнику «Теорія і практика перекладу» загалом уникає використання слова «реалія» замість його використання він застосовує описове багатозначне словосполучення «одиниця словника конкретної країни» [14, с. 155].

Кубинсько-американський лінгвіст Фернандо Антоніо Руано Фахас розглядає це питання ширше, використовуючи такі поняття, як «екзотика» та «культура». Водночас реаліями він називає особливі поняття, символи, феномени, що представляють унікальні явища, унікальні лише для певної області або країни і які не існують або не представлені в «реальності» іншого регіону, іншої мови, які пояснюють їх по-іншому. Він застосовує також терміни «Культурема» і «rich point», які він використовує як синоніми слова «реалія», називаючи їх основними проявами культури міжетнічного спілкування [64].

З граматичної точки зору реалії цікаві тим, що вони можуть виступати іменниками, прикметниками, дієсловами, прикметниками і дієприслівниками. Наприклад, від української реалії *чумак* можна утворити декілька похідних: *чумак-чумацький-чумакувати-чумакуючи* [10, с. 71]. Тим не менш, серед реалій найбільше іменникових форм, що зрозуміло, адже саме іменники позначають предмети та явища.

Крім перекладознавства, термін «реалії» також дуже поширений у етнолінгвістиці і лінгвокраїнознавстві. У цих галузях мовознавства термін «реалія» означає культурно-забарвлені національні предмети та явища, реальні факти з тими чи іншими культурними ознаками певної нації. Факт двомовності та багатомовності не включають бінарне порівняння [10, с. 73].

Крім цих вчених, проблемами перекладу реалії займалися також Л. Н. Соболев, В. Н. Комісаров, В. Россельс, Й. І. Рецкер [30], А. Д. Швейцер, Р. П. Зорівчак, О. Ф. Бурбак, Л. С. Бархударов, А. А. Мороз та багато інших перекладачів.

Таким чином, можна стверджувати, що дослідженням реалії займалися чимало українських та зарубіжних фахівців і дослідників. Ця проблема вивчена досить глибоко і вміло, але вона все ще є актуальною і певною мірою новою для сучасних вчених, оскільки це поняття ще є досить новим для науки і тому можна досліджувати напрямки вивчення реалій, які ще не дуже добре опрацьовані і спробувати дослідити реалії цих невідомих областей.

1.2.1. Трансляційне перейменування реалій (за Р. П. Зорівчак).

У роботі «Реалія і переклад» Р. П. Зорівчак зазначає, що у разі реалій краще говорити не про дослівний переклад, а лише про знаходження семантико-стилістичного, перекладацького еквівалента чи про трансляційне перейменування реалії. Зрештою, перекладати означає знайти прямий еквівалент, тим не менш для носіїв мови перекладу в етнокультурній, матеріальній чи духовній історії реалії не мають предмета, поняття чи явища, яке б відповідало реаліям [10, с. 92].

Р. П. Зорівчак детально розглянула мовні труднощі, які перекладачеві доводиться долати при відтворенні реалій за допомогою мови перекладу у монографії, розглядаючи реалії як невід'ємну частину національної словесної культури і національної форми в перекладі. Умовою доцільного перекладу

реалій за її словами, є вибір методів відтворення залежно від вибору конкретного типу інформації, що її несе реалія у кожному випадку (денотативна, конотативна, національно-культурна, місцева) та композиційних здібностей реалій в ситуативному контексті [10, с. 84].

Р. П. Зорівчак розглядає реалії з точки зору предметного змісту, тобто зв'язку референта з народом чи країною, а також з історичним періодом. Вона стверджує, що «реалії – це часто не просто слова, а словесні комплекси термінологічного, фразеологічного чи побутового характеру» [10, с. 47]. Це твердження цілком обґрунтоване, оскільки семантика реалій та діалектика частково збігаються. Тим не менш, навіть якщо вони надають мові певного забарвлення, то географічна інформація у реаліях пов'язана з позначеним об'єктом, це конкретні предмети та явища певної географічної території. Локальне маркування діалектизмів – це інформація про конкретні мовні способи позначення загальновідомих предметів [10, с. 67].

Важливим кроком у перекладі етнокультурних символів є перетворення реалій з одного культурного ареалу в інший, оскільки системи значень двох культур майже ніколи не бувають повністю симетричними. Необхідність відображення не лише матеріальної значущості реалій (семантики), а й її колориту (конотації), її національно-історичного колориту вважається складністю для перекладача, оскільки необхідно розрізняти алгоритм перекладу етнокультурних маркерів для відображення сенсу реалії [27, с. 276].

Р. П. Зорівчак виділяє такі методи перекладацької зміни реалій: транскодування (транскрипція чи транслітерація), гіперонімічне перейменування, дескриптивна перифраза, комбінована реномінація, калькування (повне і часткове), міжмовна транспозиція на конотативному рівні, метод уподібнення (субституція), віднайдення ситуативного відповідника (контекстуальний переклад), контекстуальне розтлумачення (інтерпретація) реалій [10, с. 93].

1) Транскрипція (транслітерація).

Під терміном «транскрипція» Р. П. Зорівчак має на увазі «знаходження найточнішого відповідника шляхом запису звучання слів з мови-джерела графемами мови перекладу» [10, с. 93]. Також можливе відтворення графічної форми слова – транслітерація.

Транскрипція та транслітерація – це найбільш стислі способи, які дозволяють створити явний потенціал. Тобто в контексті слів рідної мови транскрибоване слово виділяється як чуже, дає предмету те, що можна визначити як відтінок відмінності та оригінальності. Саме транскрипція, поруч із запозиченням та можливістю перейняти чужий синтаксис допомагають перенести читача в атмосферу іноземної мови, а не переклад з однієї мови на іншу. Іноді завдяки транскрипції, у читача виникає хибне уявлення, що транскрибоване слово обов'язково позначає реалію чужого побуту. Насправді тут ключову роль грає безпорадність перекладача, небажання чи нездатність знайти потрібний еквівалентний (хоч описовий) [10, с. 97].

При перекладі реалій метод транскрипції більш доречний, ніж транслітерація, яка не відтворює правдивого формулювання мови оригіналу. Транскрипція використовується при перекладі топонімів (географічних назв) та антропонімів (імен). Р. Зорівчак стверджує, що переклад понять з семантичним значенням таких, як власні імена, прізвища та географічні назви мають набути окремого підходу. «Значення імені є своєрідною підказкою, однаково гідною метафори чи порівняння і вживається зі стилістичними намірами для характеристики персонажа або соціального середовища. Воно незмінне скрізь, де є гротеск, гіпербола, певний підтекст» [10, с. 99]. У сучасній перекладацькій практиці спостерігається тенденція до перекладу семантичних назв, оскільки, як зазначив С. Мамедзаде: «читач перекладу віддає перевагу живому образу перед мумією» [22, с. 198].

Перш за все, транскрибувати прописати реалії, які обумовлені складністю перекладу денотатів і мають шанс увійти в периферійні шари лексики мови перекладу з часом. Іноді перекладачі використовують метод транскрипції задля перенесення реалій, коли вони вважають її дуже важливою – семантично або стилістично [10, с. 95].

2) Гіперонімічне перейменування.

У перекладі часто використовується метод перейменування гіперонімів, оскільки він дозволяє прибрати диференційні характеристики реалій, що є частиною її національної специфіки. Таке рішення можна обґрунтувати тим, що перенасичення Цей спосіб перейменування пов'язаний з основними поняттями лексичних трансформацій, категоризацією денотата, визнанням ізоморфізму частини й цілого, генералізацією. Р. П. Зорівчак стверджує, що така деконкретизація пов'язана з наявністю міжмовних гіпонімів, які в свою чергу залежать від гіпонімії як мовної універсалії [10, с. 105].

Якщо говорити про міжмовну гіпонімію – це відношення мови-джерела, що називає видові поняття, до слів у мові перекладу, що означають родові поняття [11, с. 56]. У цьому випадку поняття підпорядковані, тобто обсяг і зміст поняття обернено пропорційні. Тому в міжмовних гіпонімах поняття не збігаються ні за змістом, ні за обсягом, але враховуючи, що обсяг підрядного поняття охоплює весь обсяг підрядного поняття, а зміст останнього – весь зміст першого, дозволяє співвіднести ці поняття.

Коли лексичний пробіл заповнюється способом гіперонімічного перейменування, витягується певна інформація, втрачається культурна та мовна атрибуція реалій – це фактично дереалізація реалій, оскільки конкретне поняття часто передається із ознакою надзвичайно широкого, розпливчастого посилання. При цьому типі перекладу стилістична роль реалій незначна [10, с. 106].

Проте цей метод, як і засвоєння та пошук ситуаційно-адаптованого еквівалента, мають певні переваги: вони належать до нейтральних методів і, на

відміну від інших способів відтворення реалій, не привертають уваги читача. Єдиний вид реалій, яким протипоказаний метод гіперонімічної зміни (та асиміляції) – це радянізми, оскільки таким чином можуть зникнути ідеологеми – архісеми радянізмів, їхні семи діагнозу [10, с. 108].

Якщо порівнювати метод транскрипції та гіперонімічного перейменування, то останній часто є більш доречним, оскільки цей метод може краще відтворити семантичні та стилістичні функції вихідної реалії. Однак це не завжди вигідно, оскільки віддаляє переклад від оригіналу, хоча й лише зовні, залишаючи внутрішню смислову відповідність.

Р. Зорівчак зазначає, що, використовуючи метод перейменування гіперонімів, перекладач має звертати особливу увагу на історичні реалії, щоб, з одного боку, не допустити їх модернізації, а з іншого – забезпечити доступність тексту для сучасного читача [10, с. 109].

3) Дескриптивна перифраза.

Дескриптивна перифраза використовується в перекладі, коли потрібен найбільш детальний опис. Цьому сприяють контекстуальні та ситуаційні фактори. Р. Зорівчак стверджує, що перифраза притаманна поезії усіх часів та, можливо, сама давніша за поезію [10, с. 109].

Описові можливості кожної мови дають змогу при перекладі замінити будь-яку назву її описовим еквівалентом, що є основою міжмовної перифрастичності. Значення, яке не має конкретного еквіваленту, може бути виражене описово, комбінуючи інші значення. За допомогою дескриптивної перифрази в перекладі розкривається семантика, денотативність і конотативність, особливо важливі радянізми як одиниці культурної конотативної лексики. Цей тип дескриптивної перифрази А. Федоров називає «розширювально-описовим перекладом» [37, с. 137]. Цей тип перекладу обернено пропорційний базовим знанням одержувача: чим важливіші базові знання, тим більш конкретним стає переклад.

Оскільки дескриптивна перифраза майже ніколи повністю не відтворює для іноземного читача семантику оригіналу, перекладач, використовуючи описовий метод, не повинен втрачати почуття міри, щоб не упустити художню правду цілого в гонитві за істиною [10, с. 121].

Під впливом тенденцій до економії мови, дескриптивні перифрази застарівають і замість них транскрибуються слова або вживаються новоутворення.

4) Комбінована реномінація.

Спосіб комбінованої реномінації, тобто транскрипції з описовою перифразою, щоправда, багатослівний, але досить ефективний у передачі семантики реалій. У транскрибованому слові міститься сема «незвичайність», «відчуженість», а описова перифраза (або гіперонім) пояснює семантику реалії, денотативну і, по можливості, конотативну, зокрема національно-культурну [10]. Комбінований спосіб передачі реалій поширений як у наукових і науково-популярних текстах, так і в оригінальних творах, особливо у відтворенні чужого життя.

Порівняно з описовою перифразою комбінована номінація більшою мірою передає національний колорит реалій, оскільки зберігає локальність і незвичайність. Тому досить часто перекладачі спочатку передають значення реалії за допомогою комбінованої реномінації, а потім використовують у перекладі лише транскрибовану фразу. Наприклад, при відтворенні радянців використовують скальковану аббревіатуру та пояснення у виносці. Іноді склад комбінованої перифрази включає транскрибоване слово та гіперонім або частковий переклад лексеми.

Перевагою комбінованої зміни назви є стислість. Якщо взяти до уваги сучасний переклад, то спостерігається тенденція до передачі денотативної та конотативної семантики реалій мови-джерела, часто за допомогою комбінованої реномінації.

5) Калькування.

Калькування – це особливий вид запозичення, коли структурно-семантичні моделі вихідної мови поелементно відтворюються матеріальними засобами мови перекладу [10, с. 128].

Якщо запозичення сприяє інтернаціоналізації лексики, то калькування пов'язане з активацією національних мовних засобів у процесі створення власних перекладацьких еквівалентів для іноземних понять, це стимулює розкриття та повніше використання прихованих потенціалів рідного мови [10, с. 128].

Розрізняють повне та часткове калькування. Повне калькування (або точне) включає дослівне відтворення слова або фрази. Точне калькування у лексико-семантичному плані повністю збігається з еквівалентом у мові оригіналу. При частковому (змішаному, зміненому) калькуванні вирази частково перекладаються і частково будуються з матеріала іноземної мови або зразка іноземної мови.

За словами Ю. Найди: «Традиційний критерій перекладу – формальний відповідник, тобто визначення людей, які використовують мову перекладу, та мова оригіналу, ступінь, наскільки текст можна охарактеризувати як мовою оригіналу, так і мовою перекладу, як дуже схожий за формою на визначення перекладу як адекватним та точним» [25, с. 12]. Однак ця заява викликає сумніви, оскільки спеціалісту, який вільно володіє мовою перекладу, важко уявити себе в позиції читача і зрозуміти, звідки виникають проблеми розуміння перекладу.

6) Міжмовна транспозиція на конотативному рівні.

Міжмовна конотативна транспозиція використовується для передачі лише конотативного значення. Зазвичай це трапляється, коли реалія є складовою тропи і майже повністю втрачає свій денотативний зміст і працює лише в конотативному плані. У таких випадках доречно використовувати іншомовну реалію або просто лексему з просторовою конотативною інформацією, яка має

чудове денотативне значення, але еквівалентний конотативний зміст. Яскравим прикладом є українська реалія *калина*. У денотативному плані – поширена в Україні рослина, а в конотативному – ознака червоного кольору, символ невинності, цнотливості. Якщо ця реалія мовою оригіналу несе денотативну інформацію, то її еквівалент в італійській мові – *viburno rosso* не може викликати жодних конотативних асоціацій. Транспозиція на конотативному рівні можлива лише тоді, коли сема місцевості не актуалізована в оригінальному тексті [10, с. 127].

7) Метод уподібнення (субституція).

Стрижнем методу уподібнення є відтворення семантичних і стилістичних функцій реалії вихідної мови в реалію іноземного аналога – мовного наслідувача. І. Левий називає цей тип перекладу «субституцією» або «підстановкою» і стверджує, що він придатний для використання, коли концентрація спільного досить сильна [21, с. 123].

Р. П. Зорівчак застерігає, що «при способі засвоєння існує небезпека штучного перенесення читача у побутове середовище, а тому цей прийом не завжди є бажаним у стилістичному та національно-культурному плані, а мистецтво перекладу полягає в тому, що читач завжди повинен відчувати певну «чужинність» перекладного твору, його національний колорит» [10, с.137].

8) Віднайдення ситуативного відповідника.

Семантику дійсності, денотативної, конотативної, зокрема національно-культурної, можна частково відтворити на мовленнєвому рівні одним еквівалентом, семантичний континуум якого з контексту не має нічого спільного із семантикою реалій вихідної мови. Я. Рецкер назвав цей тип перекладу «контекстуальними замінами» [30, с. 33], а В. Кунін пропонує термін «обертональний переклад» [18, с. 11].

На думку Р. Зорівчак, пошук ситуативних еквівалентів є творчим процесом, у якому основним орієнтиром є контекст [10, с. 139]. Крім того, це

дозволяє перекладачеві вносити зміни та додавати варіації до перекладу тієї ж реалії. При відтворенні смислових і стилістичних функцій реалії, які містять значну кількість інформації та мають широкі довідкові можливості, використовуються різні ситуаційні еквіваленти залежно від контексту.

9) Контекстуальне розтлумачення реалій.

Цей вид відтворення смислових та стилістичних функцій реалій нерозривно пов'язаний з цілісністю художнього тексту і полягає у поясненні сутності реалії в безпосередньому контексті [10, с. 137].

Іноді контекстна інтерпретація реалії включає описові перифрази та гіперонімічні зміни назви. Описуючи спосіб життя, історію та характер людей, які розмовляють мовою перекладу, автори іноді передають колорит не введенням реалії, а за допомогою кальки, пояснень чи інших засобів і опускаючи реалію, де вони здаються незначними чи зловживаними, що робить їх зрозуміло нейтральною лексикою. Це ставить перекладача перед непростим вибором: відновити реалії як якості описуваної дійсності або все-таки дотримуватися оригіналу, але опустити реалію.

С. Влахов і С. Флорін стверджують, що зазвичай необхідно відновлювати приховані реалії, за винятком випадків, коли перекладач чітко бачить, що автор свідомо використовує інші засоби для вираження цього образу [7, с. 128]. У цьому випадку можна говорити про звичайний переклад реалій, тільки тут, на вхідній мові, реалії шифрується іншими способами, а на мові перекладу її необхідно відтворити в її реальному вигляді.

Загалом, перекладач повинен враховувати загальні теоретичні положення та спиратися на власний досвід, базові знання та мовні навички, але перш за все на контекстне середовище, щоб обрати в кожному окремому випадку найбільш доречний, іноді єдино можливий шлях.

1.3. Особливості класифікацій реалій та можливі способи їх перекладу

У кожній мові існує велика кількість реалій, які відрізняються одна від одної своєю формою, лексичними, фонетичними та морфологічними ознаками. Ось чому необхідність класифікації реалій цілком зрозуміла, оскільки це дасть змогу охарактеризувати цю специфічну лексику, упорядкувати її, що полегшить прийняття рішення щодо їх відтворення при перенесенні на іншу мову.

У даний час у науковій мовній літературі представлені різні класифікації реалій за часовими, місцевими, семантичними, граматичними, фонетичними та іншими властивостями.

Тематична класифікація слів-реалій представлена у В. С. Виноградова. Він виділяє такі розділи:

1. Побутові реалії (житло, одяг, їжа, види роботи, грошові знаки, музичні інструменти, державні свята).

2. Етнографічно-міфологічні реалії.

3. Реалії світу природи (тварини, рослини, ландшафти).

4. Реалії державного устрою та суспільного життя (сучасні та історичні).

5. Ономастичні реалії – антропоніми (імена, прізвища відомих людей, які потребують коментарів), топоніми, імена літературних героїв інших творів, назви музеїв.

6. Асоціативні реалії – рослинні символи, анімалістичні символи, кольорові символи, фольклорні, історико-літературні книжкові алюзії, мовні алюзії [6, с. 79-101].

Ця класифікація слів-реалій видається досить повною, вона охоплює багато сторін життя національної спільноти.

Виходячи з класифікації С. Влахова та С. Флоріна, можна охарактеризувати класифікацію українських та італійських реалій за предметами, оскільки предметна класифікація реалій охоплює всі сторони існування життя народу. До них належать:

1) Географічні реалії: назви об'єктів фізичної географії (укр.: *гірське русло, степ, прерія, пагорб, солончака*; італ.: *la steppa, la prateria, la tampa, il fiordo, il tornado, lo tsunami*).

2) Етнографічні реалії (поняття, що належать до людського побуту і культури), які поділяються на:

а. побутові: укр.: *вишиванка, простирадла*; італ.: *la piadina, la trattoria*,,; укр.: *вареники, борщ*; італ.: *il gondoliere, gli strascinati*;

б. етнічні поняття: укр.: *козак*; італ.: *i rom abruzzesi*;

в. міри та грошові одиниці: укр.: *гривня, копійка*; італ.: *la lira, l'asse* (давньоримська монета); укр.: *метри, десята*; італ.: *il piede* (фут), *il miglio* (миля);

г. архітектурні: укр.: *мазанка*; італ.: *il trullo*;

д. назви понять мистецтва і культури, фольклорні реалії: укр.: *гопак, мотанка, Котигорошко*; італ.: *la tarantella, Befana, lo strego, la commedia dell'arte* [6, с. 77-93].

3) Суспільно-політичні реалії: титули та звання: укр.: *принц*; італ.: *la duca, il cavaliere*; військові реалії: укр.: *січові стрільці*; італ.: *il corazziere, il maresciallo, il paracadutista*; адміністративно-територіальні одиниці: укр.: *губернія, область, район*; італ.: *la regione, la provincia* [7, с. 95-97].

У межах часового розподілу Р. П. Зорівчак вказує на реалії, якими користується конкретна мовна група, і позначає поняття, що існують на даний момент: укр.: *Верховна Рада, губернатор*; італ.: *il Senato della Repubblica, il cancelliere*; та історичні реалії, що позначають поняття, характерні для минулого певної соціальної групи [11, с. 70]: укр.: *кріпосний, червоноармієць, десятина*; італ.: *la collegialità* (колегіальність – у Стародавньому Римі принцип керівництва, де керівництво здійснює не одна особа, а колегія, група людей з рівними правами для вирішення питань), *l'Armata Sarda, i patrizi*.

Місцевий поділ реалій: у мовному плані слід розглядати свої та чужі реалії, які в свою чергу поділяються на національні (відомі всім жителям держави, цілого народу), місцеві (належні до діалекту), мікролокальні (специфічні для певної місцевості) [7, с. 57].

На рівні двох мов реалії поділяються на зовнішні, які не властиві цій мовній парі, як *какаду*, *кімоно* для української та італійської, та реалії, які не властиві одній мові, але існують в іншій (*колгосп* для української і російської). *L'erboristeria* – це реалія з точки зору української мови, але для італійської, як і для спорідненої іспанської мови, це слово не є реалією. *Il Duomo* – термін, який використовується в Італії для позначення собору, центральної релігійної будівлі італійського міста, часто збудованому в готичному стилі. В Україні такий тип архітектури не прийнятий, але в інших країнах такі собори є, для них це не буде реалією.

З огляду на декілька мов, ми можемо розрізняти регіональні реалії (*євро* для країн, які прийняли цю валюту як національну) та міжнародні, присутні у словниковому запасі багатьох мов, що входять до їх лексики, але зберігають початкове значення (*ранчо*, *текіла*) [7, с. 59-65].

Якщо говорити про переклад, А. В. Федоров, який вважається одним із засновників радянської теорії перекладу, визначає переклад «насамперед як мовленнєвий твір у його співвідношенні з твором оригіналу, що обумовлено специфікою обох мов і належністю до конкретних жанрів і категорій». Для нього «переклад означає правильне і повне висловлення на одній мові того, що вже було висловлено іншою мовою» [37, с. 27].

Для О. М. Фінкеля «...точність перекладу є складним поняттям, яке складається з елементів технічної реконструкції окремих структурних моментів твору та елементів комунікаційних моментів культурного характеру» [39, с. 43]. «Так перекладом слід називати лише той твір, де збереження чужого стилю відбувається не за рахунок суб'єкта, і навпаки. Досягнення цього балансу – це

мета кожного перекладача, але помістити його заздалегідь у постійну і непорушну формулу, на жаль, неможливо» [39, с. 43].

Я. Й. Рецкер вважав, що «завдання перекладача – передати з використанням іншої мови цілого і точного змісту оригіналу, зберігаючи його стилістичні та виразні особливості» [30, с. 23-27]. Під «цілісністю» перекладу слід розуміти єдність форми і змісту на новій мовній основі. Якщо критерієм достовірності перекладу є ідентичність інформації, що передається різними мовами, то цілісним (повним або адекватним) можна вважати лише той переклад, який передає цю інформацію еквівалентними засобами [30].

Р. Й. Якобсон називає міжмовний переклад «інтерпретацією словесних знаків іншою мовою» [41, с. 56].

Французький лінгвіст Едмон Каррі пояснює цю мінливість тим, що сама концепція перекладу змінювалася протягом століть. Можливо, саме це ускладнювало мислення багатьом авторам, які, погоджуючись або критикуючи своїх попередників, самі не помічали, що не завжди говорять про одне й те саме [7, с. 44]. Враховуючи складність пояснення терміну переклад і його концепції, можна прийти до висновку, що рішення обрання правильного способу передачі реалії постає ще складнішим питанням.

Якщо об'єкт чи явище невідоме людям, а в його мові немає назви для даного об'єкта, поняття, явища, це слово неможливо перекласти. І навіть якщо його можна перекласти, то знайти потрібний відповідник дуже важко. Л. Н. Соколов вважає, що якщо говорити про неперекладність, то реалії, як правило, не підлягають перекладу. Однак немає такого слова, яке не можна було б перекласти на іншу мову, принаймні описового, тобто загальноприйнятого поєднання слів у даній мові – щодо словникового перекладу, а те, що неможливо перекласти щодо окремого елемента, можливо по відношенню до складного цілого, тобто щодо контекстуального перекладу [32, с. 270-276]. Адже питання не в тому, можливо чи неможливо перекласти реалії, а в тому, як їх перекласти.

Як зазначає І. В. Корунець, підготовка перекладацького рішення залежить від чітко визначених факторів, як лінгвістичних, так і позамовних. До них, насамперед, належить семантико-структурна складність одиниць у національній лексиці вихідної мови як сфери застосування реалій. Переклад також залежить від особистості перекладача та мети перекладу [14, с. 153-157].

Серед найбільших труднощів у передачі реалій під час перекладу становлять: відсутність відповідного слова (еквівалента, аналога) у мові перекладу через відсутність у похідній мові об'єкта (референта), визначеного дійсністю та потребою, а також необхідність разом із матеріальним змістом реалії (семантикою) передати її колорит – національно-історичний забарвлення [9, с. 66].

Проте деякі реалії мають одиничні відповідності в мові перекладу (напр. *la Camera dei deputati* – Італійська палата депутатів). «Одинична відповідність означає, що в більшості випадків ця одиниця вихідної мови перекладається тією ж одиницею мови перекладу» [8, с. 13].

Реалія, як і будь-яке інше слово, може набувати в рамках стилістичної функції певної конотативної семантики і більше того – стати ключовим словом. Стилiстична амплітуда реалії надзвичайно широка. Справа ускладнюється ще й тим, що текст, який містить вихідну реалію, часто сприймається як щось знайоме, органічне, домашнє для читачів, мовою яких написаний текст. Звідси проблема перекладу: або показати деталі та екзотику, або зберегти звичку і втратити специфіку. Цю суперечність може подолати перекладач, який добре знає мову оригіналу та традиції, знає образотворчі можливості слова, яке вписано в текст, і водночас глибоко оволодів рідною мовою [73, с. 470-473].

Труднощі при перекладі реалій пов'язані зі ступенем їх виникнення та частотою їх використання в мові оригіналу. Розуміння нестандартної лексики навіть для носіїв мови залежить від ступеня використання та обсягу. Проблема складності в перекладі вирішується за допомогою комунікативної ситуації та

достатнього шару фонових знань, які повинні бути у свідомості учасників спілкування і значною мірою визначати зміст висловлювання.

На думку С. П. Флоріна та С. І. Влахова у практиці перекладу, існують такі способи передачі реалій:

1) транскрипція реалії – передбачає механічне перенесення реалії з вихідної мови на мову перекладу за допомогою графічних засобів для останньої з максимальним наближенням до вихідної форми. Наприклад: італ. *pizza* – укр. *піца*, італ. *Arlecchino* – укр. *Арлекін*. Бажання, а часто й необхідність використовувати транскрипцію при передачі реалій, пов'язані з тим, що перекладач може таким чином подолати дві вищенаведені труднощі, але якщо вибір між транскрипцією невдалий, це може дуже ускладнити розуміння перекладу читачем [7, с. 224-233];

2) транслітерація реалій – передбачає передачу літер, з яких складається італійське слово, літерами української мови. Наприклад: італ. *mafioso* – укр. *мафіозо*, італ. *pianola* – укр. *піанола*;

3) переклад реалії (або заміна, субституція) як засіб перенесення її на мову перекладу використовується у випадках, коли транскрипція чи транслітерація за певних обставин неможливі або небажані [7, с. 224-233];

4) введення неологізму – найбільш доцільний після транскрипції спосіб збереження значення та колориту реалії, який перекладається шляхом створення нового слова (або словосполучення). За допомогою такого перекладу іноді вдається досягти такого ж ефекту [7, с. 240-242]. Такими новими словами можуть бути, в першу чергу, напівкальки та кальки:

а) калька – це запозичення шляхом буквального перекладу (дуже часто частинами) слова чи фрази з наступним додаванням перекладених частин без будь-яких змін. Класичним прикладом є слово англ. *skyscraper* – італ. *grattacielo* – укр. *хмарочос*. Дуже поширені кальки усталених словосполучень: англ. *People of good will* – італ. *Gli uomini di buona volontà* – укр. *Люди доброї волі*; англ. *the*

United Nations Organization – італ. *L'Organizzazione delle Nazioni Unite* – укр. *Організація Об'єднаних Націй* [7, с. 260-283];

б) напівкалька – це різновид часткового запозичення, а також нових слів чи усталених словосполучень, але складених частково з власного матеріалу, а частково з матеріалу іншомовного слова. Наприклад: італ. *anticorpo* – укр. *антитіла*, англ. *income effect* – італ. *effetto di reddito* – укр. *ефект доходу*.

Під час калькування є ризик, що в перекладі з'явиться дослівність, що абсолютно зайве. Перекладач має використовувати цей інструмент перекладу лише тоді, коли в українській мові дійсно немає відповідного слова чи фрази [7, с. 260-283].

в) освоєння – це пристосування іншомовної реалії, тобто надання їй форми побутового слова на основі іншомовного матеріалу: фр. *Concierge* – укр. *консьєрж*; нім. *Walkure* – укр. *Валькірія* [7, с. 260-283];

д) семантичний неологізм – це нове слово або фраза, винайдена перекладачем, що дає змогу передати смисловий зміст реалії. Від кальки воно відрізняється відсутністю етимологічного зв'язку з вихідним словом. Наприклад: англ. *Seven-league boots* – укр. *чоботи-швидкоходи*, італ. *orrorezza* – укр. *жахайка* [7, с. 260-283].

Проте С. П. Флорін і С. І. Влахов зазначають, що найменше використовується метод перекладу реалій неологізмом: причина цілком очевидна – творцем мови є народ і досить рідко – окремий автор [7, с. 98].

5) Приблизний переклад реалій – використовується частіше, ніж будь-який інший метод. За допомогою цього методу можна, хоча і недостатньо точно, передати матеріальний зміст реалії, але колорит часто втрачається, оскільки відбувається заміна очікуваного конотативного еквіваленту нейтральним стилем, тобто словом або фразою з нульовим відтінком [7, с. 294-322]. Можливі кілька випадків:

а) Принцип заміни одиниці за родом і видом дає змогу передати зміст реалії одиницею із більш загальним (досить рідко – вузчим) значенням заміною родового поняття замість виду. Фактично, перекладач замінює вид родом, більш часткове загальнішим, і використовує відомий у теорії перекладу прийом генералізації: італ. *casetta* – укр. *будинок*. Однак такий переклад можливий, лише якщо контекст це дозволяє [7, с. 294-322];

б) Функціональний аналог є елементом кінцевого вислову, що викликає в українського читача східну реакцію. Такий спосіб перекладу реалії дозволяє, наприклад, гру, невідому читачеві перекладу, замінити іншою, знайомою, або замінити музичний інструмент іншим, нейтральним, не забарвленим у національні барви мови перекладу, посудину на іншу, якщо тільки аналог дійсно зображує функціональну заміну реалії, що перекладається: англ. *cricket* – укр. *лапта*. Часто функціональний аналог підходить для передачі реалій-дій, особливо коли вони покликані створити у читача якісні уявлення: *сто пудів* — *дуже важко, кілька фунтів* — *небагато* [7, с. 294-322];

в) Опис, пояснення, інтерпретація, як метод приблизного перекладу, використовується в тих випадках, коли немає іншого способу: поняття, яке не можна передати за допомогою транскрипції або транслітерації, необхідно додатково пояснити [7, с. 294-322]. Наприклад: італ. *pietà* – укр. *П'єта, іконографія сцени Оплакування Христа Богородицею із зображенням Богоматері з мертвим Христом, лежачим у неї на коліна*; італ. *belcanto* – укр. *бельканто, стиль співу, особливо поширений в італійському оперному мистецтві XVII-XIX ст.*

С. І. Влахов і С. П. Флорін зазначають, що приблизний переклад реалій, як впливає з назви, недостатній, не передає зміст одиниці повністю, але за національно-історичним колоритом читач може здогадатися, лише якщо художник-перекладач зумів це підказати своїм вибором засобів виразності.

б) Контекстуальний переклад зазвичай протиставляється словниковому перекладу, зазначаючи, таким чином, відповідності, які слово може мати в контексті на відміну від наданих у словнику. Я. І. Рецкер говорить, що цей засіб перекладу міститься у заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно зв'язаною з нею відповідністю [30, с. 75]. При цьому характерна відсутність відповідностей самого слова, яке перекладається, і його зміст передається за допомогою трансформованого відповідним чином контексту: англ. *whites* – укр. *білі люди*.

З точки зору С. І. Влахова і С. П. Флорина вибір способу передачі реалії залежить від передумов:

1) Характеру тексту.

Наприклад, у науковому тексті реалії частіше є термінами, отже і перекладаються відповідно термінами; у науково-популярному творі можна надати коментарі відповідно пізнавальним напрямкам твору; у пригодницькому творі часто використовується транскрипція із-за елемента екзотики, який присутній для цього жанру [7, с. 323].

2) Важливості реалії у контексті.

Вирішальним при виборі між транскрипцією і перекладом реалії є та роль, яку вона грає в змісті, яскравість її колориту, тобто міра її висвітлювання у контексті. При транскрипції звичні у мові оригіналу слова і вислови у мові перекладу випадають із загального лексичного оточення, відрізняються своєю чужерідністю, внаслідок чого, привертають до себе посилену увагу [12, с. 185], а це порушує рівновагу між змістом і формою, чим відрізняється адекватний переклад. При передачі ж реалій іншим шляхом втрачається характерне забарвлення мови, носіями якої вони є, зникає частина національного або історичного колориту.

3) Характеру реалії.

Враховується ряд її особливостей як одиниці у лексичних системах відповідних мов, в тому ж числі таких показників, як її знайомість і незнайомість, літературна й мовна традиція, її віднесення до того чи іншого класу за предметом, часом, місцем [7, с. 122-156].

4) Вихідної мови і мови перекладу.

Вирішення питання про вибір між транскрипцією і перекладом залежить від вихідної мови і мови перекладу, від їх граматичних і словотвірних особливостей, від культури мови і традиційного для них прийняття або неприйняття реалій [7, с. 122-156].

Також слід зазначити досі не згаданий спосіб перекладу реалій, а саме їх одомашнення під мову перекладу. Коли перекладач наближає автора до читача — це вважається перекладом за змістом, тобто стратегією одомашнення (або ж стратегія невидимості перекладача за Л. Венуті) [72, с. 11-13]. Тут треба зауважити, що для цього методу перекладу важлива передача саме змісту, збереження вихідної форми тексту при цьому зовсім не обов'язкове. На сьогодні стратегія одомашнення є домінуючою в світі, бо існує величезна потреба в максимальній орієнтації на читача. Та ж ситуація наявна й у кіноперекладі: в українському дубляжі або субтитруванні перевага надається саме одомашненню, що сприяє культурному розвитку та збагаченню фонових знань населення про представників та побут інших культур.

Також слід згадати, що граматичні та фонетичні особливості є важливими не лише при вивченні мови, але і для розуміння тексту для перекладу. Якщо при відтворенні літературних зразків на сардинській мові переклад не зрозуміє артиклі або службові частини мови, які відрізняються від своїх аналогів на стандартній мові, він може спотворити переклад або повністю передати його хибно.

Висновки до розділу 1

Сардинська мова – мова романської групи індоєвропейської сім'ї, якою розмовляє населення острова Сардинія (Італія) і яка не є діалектом італійської мови, як це часто зазначається в україномовних джерелах. Сардинська мова вважається найбільш наближеною до латинської мови за свідченнями вчених. Крім офіційних законодавчих статей та законів по охороні та збереженню мови, це підтверджується також тим фактом, що сардинською мовою ведуться теле- та радіопередачі, публікуються газети, викладається у дитсадках та школах та пишуться твори літератури.

Сардська мова сама має свої діалекти – логудорський та кампіданський, які, у свою чергу, поділяються на субдіалекти. Діалекти використовуються в південній і центрально-північній Сардинії; сьогодні теорія про наявність чіткої межі між цими діалектами є проблематичною, і більш поширеною є ідея діалектного континууму з півдня на північ острова. Усі діалекти сардинської мови мають фонетичні особливості, які генетично пов'язують їх з іншими романськими мовами. Найбільш консервативним є діалект провінції Нуоро, фактично там збереглася середньовічна сардинська мова. Інші діалекти змінилися під впливом іспанської, каталонської, а пізніше італійської мов.

Існує багато дефініцій терміну «реалія», але найчіткішою є дефініція С. І. Влахова та С. П. Флорина: реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей на інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені на загальних засадах, тому що вимагають особливого підходу.

Так само серед численних класифікацій у даній роботі було вирішено притримуватись класифікації болгарських лінгвістів С. Влахова та С. Флорина,

як найбільш популярної нині для охарактеризування реалій, а також задля предметного поділу термінів. Дані науковці поділяють реалії на етнографічні, географічні та суспільно-політичні реалії, що дозволяє дослідити різноманітні сфери життя народу, мова якого досліджується, не перемішуючи їх між собою. Найчастіше для перекладу реалій використовуються такі засоби передачі реалій, як транслітерація або транскрипція, створення неологізму або кальки та надання короткого пояснення щодо значення реалії. Це дозволяє не лише графічно передати реалію, а і надати їй необхідне для розуміння забарвлення.

Дослідженню реалій було присвячено багато праць українських та іноземних фахівців і дослідників, таких як І. В. Корунець, Л. Н. Соколов, В. Н. Комісаров, В. Россельс, Р. П. Зорівчак, Л. С. Бархударов, А. А. Мороз та інші. Ця проблема вивчена досить глибоко і вміло, але вона все одно залишається актуальною і, в якійсь мірі, новою для сучасних вчених, адже дане поняття ще доволі нове для науки і тому можна винайти ті сфери дослідження реалій, які не були ще дуже добре вивчені і спробувати дослідити реалію в цих невідомих областях.

РОЗДІЛ 2

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД САРДИНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Переклад реалій завжди викликав труднощі у фахівців через складність передачі національного та історичного колориту. З проблемою перекладу реалій перекладач зустрічається дуже часто, адже реалії позначають поняття, які відсутні в інших культурах, а тому вони завжди становлять особливу складність у процесі перекладу [1, с. 315].

2.1. Переклад українських та сардинських міфологічних реалій

Звичайним способом передачі реалій є транслітерація та подальше їх коротке пояснення. А. Федоров стверджував, що «транслітерація необхідна саме тоді, коли важливо дотримати лексичну стислість позначення і разом з тим підкреслити специфічність названої речі або поняття, якщо немає точної відповідності у мові перекладу» [37, с. 172]. Проте так само ті вирази, що не є реаліями у мові оригіналу, можуть мати відповідники-реалії у мові перекладу. Це можна проілюструвати прикладом з твору Грації Деледди «Тростини на вітрі» [2, с. 3]:

Era il suo passaggio che destava lo scintillo dei rami e delle pietre sotto la luna: agli spiriti maligni si univano quelli dei bambini non battezzati, spiriti bianchi che volavano per aria tramutandosi nelle nuvolette argentee dentro la luna [56, с. 9]. – Це була його прогулянка, що супроводжувалась безперервним мерехтінням гілок та каменів під місячним сяйвом, аби призвати недобрих духів, тих, що об'єднували потерчат, білих духів, які літали у повітрі, перетворюючись у сріблясті хмарки у місяці [2, с. 3].

У даному випадку італійський вислів *spiriti dei bambini non battezzati*, що дослівно перекладається як *духи нехрещених дітей*, має в українській мові відповідник-реалію *потерчата*. А оскільки у даному творі Грація Деледда брала

за основу багато міфологічних сюжетів, такий переклад є найбільш доречним [2, с. 3].

Efix sentiva il rumore che le panas facevano nel lavar i loro panni giù al fiume, battendoli con uno stinco di morto e credeva di intraveder l'ammattadore, folletto con sette berretti entro i quali conserva un tesoro, balzar di qua e di là sotto il bosco di mandorli, inseguito dai vampiri con la coda di acciaio [56, с. 8-9]. –Ефікс чув шум, який пàни, духи померлих жінок при пологах, створювали, праючи свою білизну внизу біля річки, обстукуючи її кісткою мерця, і він вірив, що мимохідь побачив амматадоре, духа повітря з сімома кашкетами на голові, в яких сховано скарб, і той дух стрибав туди-сюди під хащами мигдалю, поки його переслідували вампіри зі сталевими хвостами.

Даний приклад ілюструє класичний спосіб перекладу реалій. А саме реалії *le panas* та *l'ammattadore*, які у відтворенні транслітеруються та надається їх коротке пояснення. Але так само у поданому перекладі можна зазначити, що певні реалії – інтернаціональні та вже настільки глибоко увійшли в обидві культури, що навіть не замінюються в оригіналі. Такою реалією слугують *i vampiri* – *вампіри*, що доводить той факт, що певні реалії можуть повністю збігатися у перекладі [1, с. 315-316].

З точки зору болгарських перекладознавців С. Влахова та С. Флорина вибір способу передачі реалії залежить від певних передумов, як наприклад, читача, на якого направлений переклад, і характеру та стилю тексту. Так, зокрема, міфологічну реалію *i vampiri* можна перекласти декількома способами: *вампіри*, *вурдалаки* або *упіри*. Перший спосіб може бути доречним при перекладі сучасних творів жанру фентезі або творів, направлених на молодь. Інші способи підходять більше для передачі реалій у класичних міфологічних сюжетах або, якщо твір передає атмосферу стародавності. Еквіваленти *вурдалаки* та *упіри* найкраще підходять для відтворення реалій слов'янських народів, які надають їм культурні асоціації [2, с. 3-4].

Тим не менш, як зазначалося вище, перекладач не завжди може підібрати реалію, яка б відповідала терміну мови оригіналу, і у такому випадку іншомовний термін транслітерується із зазначенням короткого пояснення, як наприклад, *la mosca matta* – *моска матта*, у сардинській міфології велика комаха розміром, немов голова вола, яка охороняла скарби. Завдяки транслітерації у даному випадку передано екзотичність терміну, але його опис допомагає читачу створити необхідний для художньої літератури образ. Слід проте зазначити, що у деяких випадках, зокрема, коли у тексті забагато специфічних реалій, тлумачення реалії краще розмістити у виносках, щоб не перевантажувати ними твір [2, с. 4].

Твір Грації Деледди «Тростини на вітрі» пронизаний міфологічними реаліями, характерними лише для сардинського регіону та складними для розрізнення, як наприклад, в уривку:

... i nani e le janas, piccole fate che durante e la giornata stanno nelle loro case di roccia a tesser stoffe d'oro in telai d'oro, ballavano all'ombra delle grandi macchie di filirèa, mentre i giganti s'affacciavano fra le rocce dei monti battuti dalla luna, tenendo per la briglia gli enormi cavalli verdi che essi soltanto sanno montare, spiando se laggiù fra le distese d'euforbia malefica si nascondeva qualche drago o se il leggendario serpente cananèa, vivente fin dai tempi di Cristo, strisciava sulle sabbie intorno alla palude [56, с. 9]. – І гномів та маленьких старовинних створінь, не то добрих чарівниць, не то злих відьом, що протягом дня залишаються у своїх будиночках у скелі, щоб вити золоту матерію, а потім ховатись, танцюючи у тіні густих чагарників. У той час велетні визирали з-поміж скель, що виковані у горах місяцем, тримаючи за повід величезних зелених коней, що вони лише знали, як їхати верхи, підглядаючи, чи там вдалині серед просторів чаклунського молочаю, ховались декілька драконів або ж славнозвісний ханаанський змії, що живе ще з часів Христа, повзає по піску навколо болота [42, с. 609].

У даному прикладі можна виділити три способи передачі реалій. Терміни *i nani*, *i giganti* та *il drago* не перекладаються, до них підбираються наявні у мові перекладу реалії, які відповідають та повністю передають реалії вихідної мови. При можливості знаходження таких відповідників, краще їх відтворювати у перекладі, а не створювати неологізми. Словосполучення *gli enormi cavalli verdi* дослівно перекладається. Даний термін хоч і представляє міфологічне створіння не являє собою реалію ні в одній з мов і може слугувати прикладом неправильного трактування поняття реалій. Цікавішим прикладом для розгляду виступає сардинська реалія *le janas*, що означає стародавніх сардинських жінок, які, за легендами, жили у мініатюрних будинках, вирізаних у скелі [42, с. 609]. Згідно із різними легендами, ці жінки були або добрими чарівницями, або злими відьмами і у сардинського народу дана реалія викликає таке ж двоєке розуміння. Оскільки в українській мові такий термін відсутній, найліпшим перекладом слугує його коротке пояснення. Уривок тексту, у якій присутня дана реалія, написаний у казковому мотиві і для його передачі краще опустити сам термін і залишити лише його пояснення, яке б вписувалося у контекст з повним зазначенням можливих інтерпретацій (*маленькі старовинні створіння, не то добрі чарівниці, не то злі відьми*) [42, с. 609-610]. Проте, можливий і інший переклад терміну *le janas*. Український перекладач В. Шовкун міфологічні реалії, характерні саме для Сардинії, передав через транслітерацію з частковою адаптацією: *janas* він переклав як *жани*, *serpente cananèa* – *змія кананея* [4, с. 109-110]. Крім того, варто звернути увагу на прийом конкретизації: *enormi cavalli verdi* В. Шовкун перекладає як *величезні зелені огіри*. Обрана форма є також і діалектною, що надає тексту додаткового стилістичного забарвлення. З погляду передачі змісту, така трансформація була не обов'язковою, проте вона вплинула певним чином на передачу стилю. Окрім того, *giganti* він переклав як *велети*, що в свою чергу є стилістично забарвленою регіональною лексемою [42, с. 610].

Переклад старовинних реалій може викликати додаткові труднощі через не розрізнення термінів, які з часом змінювали своє значення. Так, стародавня сардинська реалія *stregoni benefici* має два протилежних значення – *добрі вампіри* або *мисливці на вампірів* в залежності від років згадки у джерелах або навіть поселень, у яких розуміння даної реалії відрізняється. *Stregoni benefici* – вельми загадковий персонаж з італійського фольклору. Слово *benefici* можна перекласти як *хороший, добрий* (від лат. *beneficium* – благодіяння). А ось з поняттям *stregoni* складніше. Воно родом з римського фольклору, де вважалося, що *стриги* (*strix* – сови-сипухи, пізніше – відьми) полюють на немовлят заради їх крові [42, с. 610].

А в самій Сардинії виник сюжет з добрим вампіром (фактично, за аналогією з *бенанданті* (іт. *benandanti*) – добрими перевертнями і борцями зі злими відьмами). У більш пізніших згадках *стрегоні бенефіції* полювали на вампірів, які пили людську кров. Потім у західно-слов'янській та карпато-балканській міфологіях (перш за все у румунському та молдовському фольклорі) цей образ перетворився в *стригоїв* – *strigoi* і став напіввідьмою-напіввампіром [75]. Таким чином, саме слово *стрегоні* викликає асоціації в україномовного читача, а отже його при перекладі можна транслітерувати, а переклад другої частини словосполучення, *benefici* залежить від стилю твору та його міфологічної зосередженості. Якщо обидва слова транслітерувати, у творі залишиться необхідна унікальність сардинської міфології. Або для одомашнення твору та його наближення до українського читача, дану реалію можна передати як *добрий стрегоні*, особливо, якщо у творі подано порівняння міфологічних створінь за їх рисами [42, с. 610-611].

Іншим прикладом полісемічних реалій може слугувати термін *la strega* з твору Грації Деледди:

Tua nonna è una strega [56, с. 13]! – *Твоя бабуся відьма!*

У даному випадку реалія *la strega* має два значення – вампір або відьма. Але через наявність синонімічного виразу в українській мові, було б доречнішим

залишити саме варіант *відьма* для збереження конотативного значення та емоційності.

Звичним та найчастіше використовуваним способом перекладу реалій є транслітерація та/або транскрипція. Проілюструвати ці способи найкраще можна на прикладі найменувань богів Сардинії, яких вона частково перейняла з давньогрецької міфології приблизно у 900-500 рр. до н.е. Так, найзнаковішими з них є:

- a) *Сардо* (італ. *Sardo*): породжений Геркулесом, він прибув на острів, названий на його честь Сардинією, слідуючи за Лібією.
- b) *Нораче* (італ. *Norace*): син Гермеса та Еріції привів на Сардинію іберійців-засновників міста Нора.
- c) *Арістео* (італ. *Aristeo*): син бога Аполлона і німфи Кирена, засновник і цар Каралесу, вів сільське господарство і бджільництво на Сардинії.
- d) *Іолао* (італ. *Iolao*): син Іфікла, брат Геракла, він привів мешканців Феспії та афінян на Сардинію, де заснував міста, храми, громадські будівлі, суди тощо [80].

...sì, la giornata dell'uomo lavoratore era finita, ma cominciava la vita fantastica dei folletti, delle fate, degli spiriti erranti [56, с. 8]. – Так, день для робочої людини вже завершився, настає час таємничого казкового життя фоллетто, фей, бродячих духів.

Класичним способом перекладу реалій є їх транслітерація, як наприклад, у поданому прикладі: *i folletti* – *фоллетто*, але з даного способу відтворення реалії не зрозуміле її значення і, як наслідок, слід додати коротке пояснення. *Фоллетто* – це духи повітря, проте у зазначеному реченні подається однорідне перелічення створінь і додавання зайвого словосполучення може суттєво перевантажити речення. Так, щоб читач не переривався при читанні, пояснення слід додати до виноски. Іншим варіантом перекладу можна було б зазначити опущення самого

терміну і заміщення його лише поясненням, але, враховуючи, що далі у реченні присутня реалія *gli spiriti erranti* – *бродячі духи*, у тексті відчувалася б тавтологія.

У творі не раз згадується диявол або при одомашненні чорт, але найцікавішим прикладом може слугувати виключно сардинський демон обману *Su Ingannadore* або *Meschinganna*. В описанні перед назвою самого терміну стоїть полісемічне слово *diavolo*, що в сардинському діалекті надає реалії додатковий рівень емоційності сприйняття його народом, проте при перекладі на українську мову таке відтворення як *диявол* або *чорт* було б недоречним, адже для україномовного населення ці терміни моносемічні і несуть єдине конотативне значення [42, с. 611]. Так, найдоречнішим перекладом слугує термін *демон* [79]. Що стосується самої реалії *Su Ingannadore* о *Meschinganna*, її можна передати двома способами: перший – це звична транслітерація, але у даному випадку термін можна було б адаптувати та перетворити його на ім'я цього демона, одночасно зберігши колоритність міфології та відобразивши значення. Таким чином, у перекладі ми можемо передати його як *демона обману Мескінганна*, що підходить також і під стиль твору. Другий спосіб – це лише звична транслітерація, але тоді не буде передано значення, а якщо його перенести у виноску, читач розгубиться і поки відволіче увагу на виноску, зрозумілість твору та певного його уривку буде втрачено.

Такий спосіб передачі реалій можна використати і у випадку, коли ім'я створіння або героя є, а його описання немає. Наприклад, принц морів *Торко* (італ. *Torco*), в оповіданнях та легендах з'являється лише його ім'я, але через його унікальність може виникнути нерозуміння терміну або його навіть можуть сплутати через незнання сардинської міфології [84]. Тому доречним було б додати короткий опис перед ім'ям.

Як видно з прикладів, переклад міфологічних реалій залежить від стилю твору, у якому вони з'являються, і подальшого способу викладу тексту. Хоча звичним способом перекладу реалій є транслітерація та подальше їх коротке

пояснення, але, якщо брати за основу твір Грації Деледди «Тростини на вітрі» або будь-які інші міфологічні оповідання або легенди із урахуванням їх казкового мотиву, до реалій краще підбирати відповідники у мові перекладу, а при неможливості цього опускаєти їх та залишати лише пояснення або перетворювати їх на ім'я героя.

2.2. Переклад українських та сардинських релігійних реалій

У романі Грації Деледди «Тростини на вітрі» наявні не лише міфологічні реалії, а й релігійні, що іноді викликають не менше труднощів, адже у кожній культурі вони відображаються по-різному:

Ai primi di maggio donna Noemi rimase sola in casa perché le sorelle andarono alla festa di Nostra Signora del Rimedio, come usavano tutti gli anni, da tempo immemorabile, per penitenza, – dicevano – ma anche un poco per divertimento [56, с. 44]. – У перших числах травня Ноемі залишилася сама у будинку, оскільки її сестри пішли на свято, приурочене Святій Діві Марії, як і всі попередні роки ще з незапам'ятних років для покаяння, як вони казали, але також і щоб трохи розважитись.

Так, реалія *festa di Nostra Signora del Rimedio* відображає релігійне свято і її можливо не транслітерувати у перекладі, адже вона не несе смислового навантаження, як інші реалії, що слугують проявом національного колориту. У даному випадку релігійна реалія найкраще перекладається як *свято, приурочене Святій Діві Марії*. Також слід зазначити, що тут можна використати одразу декілька варіантів перекладу, наприклад задля так званого «одомашнення» перекладу. Одомашнення перекладу – це його пристосування до реалії мови перекладу. Таким чином, вираз *festa di Nostra Signora del Rimedio* можна перекласти як *свято Пресвятої Володарки нашої Богородиці*, адже для східнохристиянської традиції є характерним саме такий відповідник [1, с. 316].

Варто також зазначити, що в українському перекладі досить часто зустрічається поняття *феста* – транслітерація італійського *feſta*, що означає свято. Відповідно до класифікації Р. П. Зорівчак, в даному випадку воно є прихованою реалією [4, с. 108].

Таким чином, даний уривок можна перекласти також із урахуванням даної тенденції на прикладі перекладу відомого українського перекладача В. Шовкуна:

«На початку травня донна Ноемі залишилася вдома сама, бо сестри пішли на фесту, приурочену Святій Діві Марії, – вони ходили туди щороку, ще з давніх часів, для покути і трішечки для розваги [4, с. 108].»

З контексту буде зрозуміло, що під цим словом і мали на увазі свято чи святкування. Звичайно, в такому випадку можна було б у перекладі використати нейтральну лексику, проте перекладач зробив вибір на користь транслітерації задля підкреслення саме регіонального колориту Сардинії.

Проте варто звернути увагу на те, що такий підхід характерний лише для відтворення назв місцевих свят. У випадку позначення письменницею загальновідомих свят В. Шовкун вдається до дослівного перекладу:

È nata ſedici anni fa, per la feſta del Criſto, mentre la madre morriva [56, с. 37]. – Шістнадцять літ уже, як народилася вона на Христове свято і як мати померла [4, с. 108].

Фестивалі завжди відзначали життя острівних громад, а в наш час вони пов'язані з бажанням підтвердити свою унікальну культурну ідентичність. На Сардинії ходити на громадські святкування – це занурюватися в старовинну культуру, щоб відкрити невідомі звуки та музику, ритмічні танці з колоритними традиційними костюмами, поетичні змагання, які відзначалися ще з давніх часів, дикі скачки, фольклорні паради з дорогоцінними та барвистими сукнями інших часів.

Часто фестивалі та свята тривають кілька днів і залучають всю громаду; з цієї нагоди здебільшого готують спеціальні солодощі та організовують банкетні з традиційними стравами, в яких можуть брати участь усі бажаючі.

Проте переклад релігійних свят, притаманних не лише для певної країни, а й регіону викликає не менше труднощів. Яскравим прикладом є свято *La sagra del Redentore di Nuoro*, яке не лише містить у собі релігійну реалію, а й специфічний термін *la sagra*, який використовується виключно у Сардинії для позначення народного свята або святкування [78]. Тому при перекладі даного терміну можна також прибїгти до застосування декількох варіантів: *Народне свято Христа Спасителя у місті Нуоро*, що є більш наближеним для сприйняття носіями української мови. Але для збереження автентичності реалії було б доречним залишити вищезгаданий термін для позначення його особливості [2, с. 4].

Деякі назви свят можна наблизити як до побутового стилю, так і до піднесеного. Так, наприклад, *la festa dei Candelieri* (*фестиваль dei кандельєрі*), можна передати декількома способами. Він відзначається 14 серпня, щоб зберегти обітницю, складену кілька століть тому Пресвятій Діві Марії, яка допомогла перемогти чуму, яка вразила місто Сассарі у 1582 р. [78]. Зазвичай такі свята лише транслітерують та/або транскрибують, але тоді необхідно буде надати коротке пояснення свята у тексті або у виносках, адже сама назва не дає ніякої інформації. Тому можна удатися лише до перекладу самої назви – *Фестиваль свічників*, такий переклад хоч і буде передавати екзотичність регіонального свята, проте буде наближеним саме до побутового стилю, не передаючи таким чином релігійного підґрунтя. А, якщо до цього перекладу, додати *Фестиваль свічників, приурочений Пресвятій Діві Марії*, то відтворення буде повним та цілком передаватиме як сенс свята, так і його релігійність [42, с. 611-612].

Загалом при перекладі таких колоритних релігійних свят варто завжди їх перекладати та додавати, кому вони приурочені, адже це не перевантажуватиме текст та надаватиме читачу необхідне розуміння терміну. У даному разі одомашнення не буде доцільним, оскільки, відтворюючи свята, які не мають аналогів у нашій культурі, переклад може лише спотворити першочергове значення та не передати унікальність реалії, наявній лише у певному регіоні. Часто такі реалії не мають відповідників в інших культурах [42, с. 612].

Деякі святкування, приурочені святам, навпаки можна перекладати, перетворюючи ім'я святого на назву свята. Наприклад, *Sagra di Sant'Eufisio a Cagliari* – святкування, присвячене Святому Ефізію, що відзначається у столиці Кальярі, кожен рік з 1656 року, відтоді як місто, виснажене чотирма роками моровиці, склало обітницю святому заради припинення епідемії [78]. Заради збереження форми терміну та щоб не перевантажувати текст слід залишити назву як *Свято Сант-Ефізію*. Те саме стосується і унікальної сардинської реалії *sagra*, яка вже зазначалась вище, у цьому випадку можна опустити її прямий сенс і залишити лише слово *свято*, адже сам фестиваль доволі відомий як на самій Сардинії, так і в Італії, а отже значення народного святкування можна опустити, у столиці він не набуватиме такого значення, як у маленькому містечку.

La Cavalcata sarda a Sassari – ще одне унікальне свято, чия назва позначає його колорит. Дане свято служить класичним прикладом транслітерації при перекладі реалій. А отже дане свято можна просто перекласти як *Сардинська кавалькада у Сассарі*. Проте слід врахувати, що слово *кавалькада* не є реалією для української мови, а тому при виборі такого відповідника слід враховувати його значення в обох мовах. В українській мові *кавалькада* – це група вершників, які урочисто рухаються заздалегідь спланованим маршрутом, замість нього можна використовувати також *кінний парад* або більш звичне для української *кінна хода*. На Сардинії вище згадане святкування включає парад вулицями центру коней, вершників та статистів, одягнених у традиційні костюми з усіх

регіонів острова, що супроводжується традиційними піснями та танцями у виконанні фольклорних колективів до пізньої ночі [78]. А отже вибір слова *кавалькада* є найдоречнішим у цьому випадку та повністю відображує проведення свята [42, с. 612].

Деякі релігійні реалії, особливо такі специфічні та притаманні певному регіону, важко перекласти, не перевантаживши текст і водночас надавши їх значення. Так, у деяких випадках їх при відтворенні можна наблизити до побутових термінів. Наприклад, *S'Ardia a Sedilo*, свято, що проходить у маленькому містечку Седіло у формі кінної гонки, яку проводять десятки вершників. Святкування приурочують Святому Константину [78]. У даному прикладі, якщо свято просто транслітерувати та передати через транскрипцію, воно буде незрозуміле читачу, так само при додаванні імені святого, читач хоч і зрозуміє, що свято несе релігійний контекст, проте його сенс залишиться невідомим. У такому разі можна опустити релігійну основу реалії і залишити лише її пояснення та транслітерацію назви – *кінна гонка С'Ардіа*. Таке відтворення повністю передає колоритність свята [42, с. 612-613].

При відтворенні деяких свят краще повністю опускати або скорочувати автентичну назву. *Corsa degli Scalzi a Cabras (Oristano)* – один із таких прикладів. Свято носить глибоко релігійний сенс, особливо для мешканців міста, тому перекласти його слід так, щоб хоча б частково це передати. Головні герої святкування – це група молодих людей, які, одягнені в білу рясу, несуть статую Святого Сальватора і босоніж переносять її до однойменного села [78]. При транслітерації назви, свято не буде передано і читач не зрозуміє ні його значення, ні контекст. Втративши певну особливість терміну, можна, проте його відтворити з повним збереженням сенсу – *Хода в честь Святого Сальватора у місті Кабрас*. Так, ми хоча і втрачаємо назву і колорит, проте читачу буде зрозуміло, як проходить свято і його значення.

Найстарішим фестивалем дохристиянського походження і найбільш відчутним в місті Оргозоло є Феррагосто, який знаменує кінець минулого сільськогосподарського сезону і початок нового. Цього дня в церкві С'Ассунта 1634 року, розташованій в одному з районів міста, святкують *Успіння Пресвятої Богородиці «Ностра Сеньйора де Месаусту»* [77].

Як видно з прикладу, при перекладі деяких свят можна поєднувати одразу декілька способів перекладу реалій – одомашнення і транскрибування. Так, наприклад, у випадку зі стародавнім святом *la Beata Vergine Assunta, Nostra Sennora de Mesaustu* перша частина реалії одомашнюється і використовується звичний український еквівалент, тоді як друга частина просто транскрибується. Такий спосіб застосовується задля одночасного надання зрозумілості тексту і реалії, бо українському читачу звичайно ближча реалія-відповідник православного релігійного свята, проте для надання колориту і відображення того факту, що описується все-таки чужорідне свято, яке належить до іншої культури, частина назви передається графічно без перекладу. Так, свято *la Beata Vergine Assunta, Nostra Sennora de Mesaustu* можна перекласти як *Успіння Пресвятої Богородиці «Ностра Сеньйора де Месаусту»* [77].

Іншим цікавим релігійним святом є *la sagra di Santa Maria de is Acuas*. Свято відзначається кожного передостаннього понеділка вересня. Релігійні обряди починаються, коли від парафіяльної церкви Беата Верджін Ассунта до сільської церкви переносять мощі Святої Санти-Марії-Акуас. Процесія проходить близько чотирьох кілометрів. У ході беруть участь тисячі людей, а також вища цивільна та військова влада міста Сардари, численні фольклорні колективи, лицарі, брати та музичний оркестр [76].

Цей випадок використання реалії є особливим через використання сардинського артикля, який у перекладі не відтворюється. Хоча саме свято і перекладається за допомогою транскрибування, при відтворенні реалій чи просто виразів на регіональних мовах варто завжди звертати увагу на граматичні

та морфологічні особливості мови. Так, у цьому прикладі *is* є означеним артиклем множини у кампіданському діалекті сардинської мови, який необхідно опустити при перекладі. Тому свято *la sagra di Santa Maria de is Acuas* можна перекласти як *Свято, приурочене Святій Марії де Акуас* [76].

Отже, переклад релігійних реалій ставить перешкоди перед перекладачем через довгі назви та пояснення, що обтяжують текст, та необхідність перекласти реалію так, щоб вона передавала колорит, проте була зрозуміла для читача. Для збереження сенсу до релігійних реалій слід завжди додавати ім'я святого, якому приурочене свято, скорочуючи або опускаючи саму назву. Проте при необхідності, якщо назва реалії має унікальну назву, краще залишити її, надавши терміну побутового сенсу.

2.3. Переклад українських та сардинських географічних реалій

Сардинія, розташована в центрі Середземного моря, відрізняється переважно гірським, але досить згладженим ландшафтом. У малонаселених зонах острова зустрічаються великі простори, що зберегли свій первозданний вигляд: густі з багатовіковими деревами ліси, невеликі пустельні зони та ставки.

Головне тут – море з його незрівнянними фарбами. Воно плавно зливається з звивистими бухтами, з довгою береговою лінією, з пляжами та найпопулярнішими курортами. Коста-Змеральда («Смарагдовий берег») та його перлина Порто Черво є прикладом гармонійного поєднання історії та культури цього багатого на давні традиції регіону з барвистим і безтурботним громадським життям. Розташований тут Порто Веккіо («Старий порт») вважається найбільш оснащеним туристичним портом всього Середземномор'я.

Для географічних реалій не використовується жоден із зазначених способів перекладу. Вони не замінюються і не наводиться їх точний переклад, звичайно якщо в цьому не має задуму автора. Географічні реалії зазвичай мають

усталену форму, яка і наводиться у перекладі. Якщо ж вони маловідомі, то до них застосовується транслітерація:

Tutto il giorno Efix, il servo delle dame Pintor, aveva lavorato a rinforzare l'argine primitivo da lui stesso costruito un po' per volta a furia d'anni e di fatica, giù in fondo al poderetto lungo il fiume: e al cader della sera contemplava la sua opera dall'alto, seduto davanti alla capanna sotto il ciglione glauco di canne a mezza costa sulla bianca collina dei Colombi [56, с. 6]. – Увесь день Ефікс, наймит дам Пінтор, працював над зміцненням дамби, яку сам і побудував за роки важкої праці попід садибою у річки. І, падаючи ввечері з ніг, споглядав свою роботу з висоти, сидячи перед хатиною під сірувато-зеленим очеретом на пагорбі dei Коломбі [1, с. 316-317].

Також у відтворенні географічних реалій надається перевага описовому перекладу, як наприклад, у В. Шовкуна:

Il silenzio e la frescura del Monte incombente regnavano attorno [56, с. 32]... – Довкола від навислої гори віяло прохолодою.

Або ж підбирається контекстуальний відповідник:

...ella disse, passando di traverso nella porticina dal cui vano si vedeva l'interno d'una camera bianca con un letto antico, un cassettone antico, una fi nestruola senza vetri aperta sullo sfondo verde del Monte [56, с. 31]. – ...мовила вона, і попрямувала до дверцят, крізь яке виднілася біла кімната зі старомодним ліжком, старомодною скринєю і віконцем без шибки, що виходило на зелене підгір'я [4, с. 109].

Інколи при транслітерації можна вдаватися до повного відтворення літер та знаків, наявних у них, як наприклад, з комуною *Alà dei Sardi*, при відтворенні якої можна було б так само, як і в оригіналі, поставити наголос для полегшення вимови назви людям, які не знають італійську, та повної передачі її унікальності навіть для Італії [74]. Проте таке відтворення не є класичним і не часто використовується перекладачами, при його застосуванні слід вирішити, чи є це

необхідним, та чи доповнить це переклад, наприклад, при відтворенні реалій у творах, як твір Грації Деледди або схожих оповіданнях, події яких відбуваються у давні часи, це може надати додаткової колоритності і тільки покращити сприйняття. В інших випадках, як наприклад, при перекладі романів, реалія може перейняти зайву увагу та збентежити читача. Так, *Alà dei Sardi* відтворюється як *Alà dei Sardi* або *Ала dei Sardi* без відтворення наголосу. При перекладі варто також додати, що це комуна для кращого розуміння назви читачем.

Також звичний спосіб транслітерації та транскрипції географічних реалій можна проілюструвати такими прикладами: *Berchidda* – Беркідда, *Bitti* – Біммі, *Buddusò* – Буддузо, *Monti* – Монті, *Olbia* – Олбіа, *Oschiri* – Оскірі, *Padru* – Падру [74].

...la pianura ondulata con le macchie grigie delle sabbie e le macchie giallognole dei giuncheti, la vena verdastra del fiume, i paesetti bianchi col campanile in mezzo come il pistillo nel fiore, i monticoli sopra i paesetti e in fondo la nuvola color malva e oro delle montagne Nuoresi [56, с. 21]. – *...хвиляста рівнина з сірими плямами пісків і жовтуватими плямами плавнів, зеленуватою протокою річки, білявими селищами з дзвіницею посередині, як маточка у квітці, курганами над селами та бузковою та золотою хмарою гір Нуорезі внизу.*

У даному уривку реалією слугує топонімічна назва *le montagne Nuoresi*. Як вже зазначалося, при відтворенні географічних назв використовується спосіб транслітерації та/або транскрипції, проте при перекладі гір, річок, озер та гірських масивів або хребтів, слід завжди додати, що саме вони позначають для уникнення плутанини. Так, *le montagne Nuoresi* перекладається як *гори Нуорезі* із повним відтворенням як літер, так і звуків. Прикладами плутанини можуть слугувати такі топоніми: *Il Gennargentu* – гірський хребет Дженнардженту та *il Gennargentu* – г. Дженнардженту; *il Tirso* – р. Тірсо та *il Tirso* – о. Тірсо [74]. При перекладі таких топонімів перед перекладачем постає додаткова складність

зрозуміти, що саме мав на увазі автор, проте у такому разі можуть допомогти екстралінгвістичні знання.

Il sole obliquo fa scintillare tutta la pianura; ogni giunco ha un filo d'argento, da ogni cespuglio di euforbia sale un grido d'uccello; ed ecco il cono verde e bianco del monte di Galte solcato da ombre e da strisce di sole, e ai suoi piedi il paese che pare composto dei soli ruderi dell'antica città romana [56, с. 21]. – Вся рівнина виблискує на сході сонця; через кожну тростинку пролягає срібляста нитка, з кожного чагарника молочаю чути пташиний крик; а ось і зелено-біла вершина гори Гальте, розбитої тінями та променями сонця, а біля її ніг село, яке, здається, складається лише з руїн стародавнього римського міста.

В уривку топонім *il monte di Galte* є реалією та при перекладі транслітерується та транскрибується із урахуванням звуків та літер українського алфавіту – *гора Гальте*.

Отже, географічні назви іншою мовою не перекладаються. При перекладі передаються лише фонетичні й структурні особливості української (чи якоїсь іншої) мови, якщо вони не руйнують адресну або інформативну функцію мовної конструкції. При передачі топонімів слід орієнтуватися на об'єкт, на його соціальний, національний або культурно-історичний контекст. Українські географічні назви передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису.

2.4. Переклад українських та сардинських побутових реалій

Побутові реалії складають найбільшу сферу існування та функціонування безеквівалентної лексики, адже кожен народ та навіть спільнота створювали свій власний побут і, як результат, самі придумували назви для речей. Зазвичай при перекладі побутових реалій застосовується транскрипція та/або транслітерація та у залежності від частоти вживаності реалії – її коротке пояснення. Пояснення

необхідне у тому випадку, коли реалія невідома достатньо міжнародній спільноті і якщо це не шкодитиме передачі колориту певного тексту або відрізка. Також інколи при перекладі можна замінити реалії сардинської мови на вже добре відомі реалії італійської мови, проте такий вибір має бути дуже виваженим і використовуватися у випадках, коли така заміна не вплине на передачу колориту.

Сардинія зберегла багато власних традицій, наприклад, свої танцювальні та музичні традиції, які відомі ще з давніх давен. Традиційна сардинська музика, як пісенна, так і інструментальна, дуже древня. Так, наприклад, збереглися свідчення культури Озері, яка існувала приблизно 3000 років до нашої ери, із зображенням танців [76]. Характерний сардинський танець, який називається *su ballu tundu*, супроводжується звуком *launeddas*, стародавнього інструменту, що складається, по суті, з трьох болотних очеретів, і на якому грають за допомогою техніки безперервного дихання. Походження *launeddas* простежується аж до восьмого століття до нашої ери [76].

У цьому випадку реалії *launeddas* та *su ballu tundu* визначають виняткові позначення реалій, проте, тим не менш, їх краще відтворити за допомогою транслітерації без надання пояснення, лише зазначивши, що вони позначають, адже при наданні пояснення у такому випадку може відбутися перенасищення тексту. Такий вибір приймається через те, що пояснення, навіть коротке, буде зайвою інформацією, яка не нестиме користі для кращого розуміння тексту, а навпаки – через це читач може загубити головну думку, про яку буде йтися у тексті і витратить час на непотрібне пояснення, а при зазначенні, що саме позначає реалія, буде вже зрозуміло, про що йдеться.

Отже, при перекладі згаданих реалій краще їх транслітерувати із зазначенням явища, до якого вони належать: *su ballu tundu* – стародавній танець баллу тунду, *launeddas* – духовий інструмент лаунеддас [76].

Варто також зазначити, що у випадку перекладу сардинських реалій слід звертати увагу на артиклі, адже вони суттєво відрізняються від артиклів

італійської мови, а саме *su, sa* для однини та *sos, sas* для множини. Як відомо, артиклі не перекладаються, тому вкрай важливо перед перекладом регіональних мов переглянути їх граматичні правила задля створення адекватного доцільного відтворення. Тому у випадку, наведеному вище, слід також врахувати наявність артикля і опустити його при перекладі.

Іншим прикладом може служити назва стилю поліграфічного співу, характерного для регіону – *cantu a tenore* [72]. У поданому прикладі реалія *cantu a tenore* також слід перекладати за допомогою транслітерації із коротким зазначенням визначення слова. Так, *cantu a tenore* можна перекласти як *поліграфічний спів «канто а теноре»*. Як видно із перекладу, це один із випадків, коли сардинська реалія частково замінюється на італійську (сард. *cantu* – італ. *canto*) задля більш зрозумілого іноземцям відповідника у мові перекладу. Адже італійське слово *canto* – *спів* є доволі відомим у світі і, якщо перекласти сардинську реалію із таким заміщенням, вона буде завідомо зрозумілішою для читача, оскільки вже вказуватиме на спів, а коротке вказання *поліграфічний спів* – на його особливість стилю. Загалом *cantu a tenore* типовий для внутрішніх районів регіону Барбаджі і вважається своєрідним і унікальним художнім виразом у світі. Перші свідчення про спів можуть датуватися 7 століття до нашої ери завдяки створенню бронзової статуї, де співак зображений у типовій позі тенора, що вказує на поширеність *cantu a tenore* у той час. Пісня в її нинішньому звучанні є результатом поєднання традиційних місцевих мелодій з гітарою, яку привезли на Сардинію іспанці. Ця пісня стала надзвичайно популярною з ХХ століття завдяки численним фестивалям, які відбуваються під час справжніх змагань між співаками, зазвичай чоловічої статі, у супроводі гітариста, а часто і акордеоніста [72].

Яскраві кольори та найрізноманітніші та оригінальні форми традиційних костюмів є яскравим символом приналежності до певних колективних ідентичностей. Вони вважаються скарбницею етнографічних та культурних

традицій з дуже своєрідними характеристиками. Хоча базова модель одна, яка поширена на всьому острові, кожна спільнота має свій власний традиційний одяг, як для чоловіків, так і для жінок, що відрізняє її від решту італійського півострову.

При перекладі реалій, які позначають назви частин одягу за допомогою змішаного транскодування, тобто передачі і звуків, і літер реалії при відтворенні без надання пояснення. Застосовується саме такий спосіб перекладу через той факт, що по тексту зазвичай зрозуміло, про яку саме частину одягу може йти мова і, якщо надати пояснення, текст стане перевантаженим. Інколи, якщо перекладач вважає доречним, пояснення можна додати у зноски внизу сторінки, але також невеликі, адже навіть у цьому випадку надання довгих пояснень буде збивати читача з розуміння тексту і йому доведеться перечитувати. Так, наприклад, *tiscadore* можна перекласти у тексті як *мукадоре* і у зноски перенести пояснення *традиційний жіночий головний убір, характерний для сардинського острова* або ще коротше *жіночий головний убір* [71]. Вибір надання пояснення також залежить від власного вибору перекладача, можна надати більш довге пояснення задля підкреслення колориту тексту і регіону, до якого реалія відноситься, що доречно робити, коли у тексті зустрічається реалія певного регіону вперше. Наприклад, якщо йде опис мандрівників або героїв, одягнутих у національний одяг країни, коли у тексті до цього зазначалася певна інша країна. Вибір більш короткого пояснення можна використати у тексті, в якому присутній опис подій в одній країні, у цьому випадку Сардинії, то можна зазначити лише, до якій частини одягу відноситься реалія, бо і так буде зрозуміло, що вона характерна для Сардинії.

Приклади деяких інших складових жіночого вбрання:

- a) *Camisa* – каміза (сорочка);
- b) *Palas/cossu* – палас/косу (жилетка);
- c) *Coritu/girone* – коріту/джіпоне (піджак);

- d) *Unnedda/sauciu* – уннедда/саучу (спідниця);
 - e) *Farda/antalea/defentale* – фарда/анталена/дефентале (фартух)
- [71].

До чоловічого костюма належать:

- a) *Berritta* – берритта (головний убір);
- b) *Bentone/camisa* – бентоне/каміза (сорочка);
- c) *Girone* – джіпоне (жилетка);
- d) *Cartzones/bragas* – картдзонес/брагас (штани);
- e) *Ragas/bragotis* – рагас/браготіс (чоловічий традиційний різновид спідниці)
- f) *Gabbanu/colletu* – таббану/коллету (піджак)
- g) *Mastruca* – маструка (різновид куртки без рукавів з баранини або овчини) [71].

Сардинська кухня дуже різноманітна, проте при приготуванні використовуються прості інгредієнти, більшість з яких є традиційними для регіону. Страви здебільшого готуються як ще з часів пастирської та селянської традиції, так і морської. Від району до району вони різняться не тільки в назві страв, а й у використуваних компонентах.

Переклад страв схожий на переклад буд-якого іншого типу побутових реалій – застосовується змішане транскодування з наданням невеликого пояснення. Тим не менш, якщо в інших випадках надання пояснення не завжди було обов'язковим і навіть доречним та залежало здебільшого від рішення самого перекладача, при відтворенні страв коротке зазначення типу страви слід додавати, щоб читачу не довелося здогадуватися чи навіть самому шукати, що саме за страва описується. У випадку зі стравами, з самої назви не буде зрозуміло, що це за страва і до якого виду вона відноситься. Ось декілька прикладів перекладу типових сардинських перших страв:

- a) *Malloreddus* – паста маллореддус;

- b) *Culurgiones ogliastrini* – равіолі кулурджонес олястріні;
- c) *Fregula* – паста фрегола;
- d) *Zuppa gallurese* – галлурезький суп;
- e) *Lorigittas* – паста лорігітмас [73].

Проте, інколи страва настільки унікальна, що пояснити її одним словом неможливо, як наприклад з *pane fratai* [73], яке не відноситься ні до пасти, ні до супу, ні до будь-якого іншого типу італійських перших страв. Тоді перекладач може обрати одну із опцій: надати більш довге пояснення у самому тексті або перенести його до зносків на сторінці, однак, зважаючи, що страву не можна віднести ні до однієї відомої, пояснити її читачу можна лише, надавши короткий опис інгредієнтів, що допомогло б читачу уявити, як вона виглядає. Такий, навіть короткий, опис достатньо перевантажує текст і, якщо його там залишити, це може навпаки відволікти, тому у таких випадках переклад краще переносити у зноски.

Так, наприклад, *pane fratai* можна перекласти як *пане фратау, страва, яка складається з простих інгредієнтів, таких як яйця, типовий сардинський хліб карасау, томатний соус, оливкова олія та сир пекоріно* у зносках та *першої страви пане фратау* у самому тексті [73].

Як видно з наведених прикладів, при перекладі побутових реалій зазвичай використовується змішане транскодування та надання короткого пояснення задля передачі змісту для читача. Використання транскодування дозволяє передати екзотизм реалії та колорит того регіону, з якого вона походить у той час, як коротке пояснення дозволяє не залишити читача розгубленим перед іноземним терміном. Використання виносок у цьому випадку є також недоречним, адже, як і при перекладі інших типів реалій, це може збити читача і змусити його перечитувати один і той же абзац декілька разів, тому задача перекладача у такому випадку не лише передати достовірно реалію, але і не завантажити текст.

Висновки до розділу 2

Як видно з наведених прикладів, найчастіше для перекладу італійських реалій використовується транслітерація і подальше їх коротке пояснення, адже українська та італійська культури значно відрізняються. Втім, спосіб перекладу реалій відрізняється в залежності від їх типу, походження, способу використання та жанру літератури, де застосовується дана реалія [2, с. 4].

Так, при перекладі міфологічних реалій слід враховувати їх казковий мотив, при відтворенні міфологічних оповідань до реалій краще підбирати відповідники у мові перекладу, а при неможливості цього опускати їх та залишати лише пояснення або перетворювати їх на ім'я героя, адже це буде більш зрозуміло і ближче читачу. Також не слід забувати, що літературний текст може бути націленим на зображення певної історичної епохи і, в такому випадку, слід шукати відповідники, які б змогли передати історичний дух [1, с. 317].

Відтворення релігійних реалій ставить перешкоди перед перекладачем через довгі назви та пояснення, що обтяжують текст, та необхідність перекласти реалію так, щоб вона передавала колорит, проте була зрозуміла для читача. Для збереження сенсу до релігійних реалій слід завжди додавати ім'я святого, якому приурочене свято, скорочуючи або опускаючи саму назву. Проте при необхідності, якщо назва реалії має унікальну назву, краще залишити її, надавши терміну побутового сенсу.

Географічні реалії іншою мовою не перекладаються. При перекладі передаються лише фонетичні й структурні особливості української (чи якоїсь іншої) мови, якщо вони не руйнують адресну або інформативну функцію мовної конструкції.

При відтворенні побутових реалій найчастіше застосовується змішане транскодування та надання короткого пояснення або зазначення об'єкта або типу, до якого відноситься реалія (страва, національний одяг тощо). Таке коротке пояснення можна залишати як у самому тексті, так і переносити його у зноски,

однак, вибір, де його надавати – завжди залежить від вибору самого перекладача. Однак при залишенні пояснення у тексті слід пам'ятати, що воно має бути дійсно коротким задля не перевантаження тексту, в іншому випадку його краще перенести.

Узагальнюючи все вищезгадане, слід наголосити, що при перекладі реалій слід першочергово звертати увагу на тип реалії та виділяти складності, з якими можна стикнутися при її відтворенні. Це допоможе обрати спосіб перекладу і визначити доречність чи недоречність трансформацій. Так, при відтворенні певних реалій використання виноска є виваженим кроком, як, наприклад, при відтворенні міфологічних та релігійних реалій, а при перекладі інших такий спосіб лише перевантажить текст і може збити читача.

Отже, детальне вивчення перекладу сардинських реалій дозволяє не лише зробити висновок про їх унікальність та колорит, але і про аспекти, на які завжди має звертати увагу перекладач.

ВИСНОВКИ

У центрі уваги сучасних дослідників все частіше постають питання з'ясування особливостей сучасного стану розвитку мов італійського півострову, зокрема, специфіка сардинської мови. Досліджується не тільки словниковий склад мови, а й її фонетичні, лексико-семантичні та граматичні особливості.

Проблема мовних контактів і запозичень з інших мов півострову в італійську мову і навпаки та їх становлення є великою історико-лексикологічною проблемою. Самобутність сардинської мови визначається не тільки лінгвістичними, а й історичними, соціокультурними та іншими екстралінгвістичними факторами, оскільки мова не існує поза культурою, тобто поза соціальними, матеріальними сферами, національними традиціями та ідеями, що характеризують стиль життя тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти.

Сардинська мова досить довгий час розвивався поза сферою застосування загальноновживаного еталону італійської мови і на неї впливали як культури, так і мови народів, які населяли острів. Це зумовило виникнення реалій, характерних лише для цього регіону і незрозумілих для мешканців материка та тих, хто вивчає італійську мову.

Таким чином, дослідження реалій, притаманних саме Сардинії, їх використання та способи перекладу викликають інтерес з боку лінгвістів та перекладачів. Проаналізувавши лінгвістичні джерела, можна дійти висновку, що дане питання мало досліджене і практично не існує робіт, які б описували специфіку сардинських реалій. Хоча це значно допомогло б лінгвістам та перекладачам всього світу у подальшому вивченні цієї теми, а також сприяло взаємопроникненню мов задля культурного обміну.

Крім того, багато лінгвістів все ще допускають помилку щодо існування сардинського діалекту, у той час, коли це всесвітньо визнана мова, яка знаходиться під захистом і визнається найбільш наближеною до латинської

мови. Її наближеність до латини дозволяє мовознавцям не лише глибше досліджувати романські мови загалом та їх подібність, а також саму латину, її граматику та лексику, адже сардинська мова зберегла найдавніші форми – у деяких селищах все ще використовуються середньовічні форми, які не змінювалися з тих часів.

Незважаючи на те, що багато мовознавців та перекладознавців досліджували реалії, їх дефініція та розуміння перекладу все ще залишаються під питанням. Багато дослідників висловлювали свої бачення значення терміну, проте при порівнянні можна зауважити, що вони суттєво відрізняються один від одного, що створює перепони у розумінні правильного трактування реалій і відповідно способів перекладу. Тим не менш, багато науковців дійшли згоди, що найвлучніше та правильніше визначення дали болгарські мовознавці С. І. Влахов і С. П. Флорін, а отже можна зробити висновок щодо оптимальних способів перекладу реалій.

Найбільш звичними способами перекладу реалій, які враховують міжкультурний аспект є транскрипція, транслітерація та змішане транскодування, калькування та описовий переклад. Проте завжди при відтворенні таких унікальних термінів слід враховувати не лише їх екзотичність та намагатись її передати, а й зробити переклад зрозумілим для читача мови перекладу. Не слід також оминати спосіб одомашнення та пошук реалій, навіть, якщо вони не наявні у вихідній мові. Це може надати перекладу додаткової забарвленості, яка краще передає зміст тексту.

Однак при відтворенні реалій слід звертати увагу не лише на передачу їх зрозумілості, але й не перевантажити текст, щоб читачу не доводилося перечитувати вже відомі відрізки тексту. Також варто зважувати вид реалій при перекладі: у міфологічних реаліях слід завжди додавати коротке пояснення, тим часом, коли у побутових це залежить від контексту і часто потребується лише невелике зазначення об'єкта або явища, яке позначає реалія. Переклад кожної

реалії має бути не лише контекстуальним, але і виваженим з точки зору стилю тексту і аудиторії, на яку він розрахований. При перекладі дитячих казок реалії слід просто транскрибувати або шукати відповідники у мові перекладу без надання пояснення, бо такий переклад може бути нудним для дітей певного віку, у той час як дорослим навпаки краще надати пояснення, без якого текст може лишитися сенсу.

Таким чином, слова-реалії є дуже своєрідною і разом з тим досить складною і неоднозначною категорією безеквівалентної лексики. Як мовне явище, яке найбільш тісно пов'язане з культурою, ці лексичні одиниці швидко реагують на всі зміни в розвитку суспільства. У реаліях найбільш наочно проявляється близькість між мовою і культурою: поява нових реалій в матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення відповідних слів у мові.

Також слід згадати, що граматичні та фонетичні особливості є важливими не лише при вивченні мови, але і для розуміння тексту для перекладу. Якщо при відтворенні літературних зразків на сардинській мові переклад не зрозуміє артиклі або службові частини мови, які відрізняються від своїх аналогів на стандартній мові, він може спотворити переклад або повністю передати його хибно.

Завдяки всесвітньому розповсюдженню та засвоєнню різних культур ми все частіше використовуємо іноземні слова у побуті та повсякденному житті, деякі з яких символізують реалії. Тому важливість їх доцільного перекладу та передачі постає все сильніше.

Перспективами подальших досліджень є більш докладне вивчення сардинської мови та реалій, присутніх у мові, порівняння функціонування сардинської та італійської мов. Наразі доступних джерел про сардинську мову не так багато, особливо на українській мові, і подальші дослідження теми могли б

сприяти появі нових курсів на вибір та навіть нових напрямлень спеціальностей для студентів, посилення міжнародної співпраці між Італією та Україною.

Дану роботу можна використовувати як доповнення до курсів з «Теорії і практики письмового перекладу з італійської мови», «Загального перекладознавства» та «Лінгвокраїновства». Крім того, робота буде цікава не лише майбутнім перекладачам та мовознавцям, але й антропологам та етнологам, які досліджують культуру та побут Сардинії, адже, досліджуючи поняття реалій, можна зробити висновок про життя острівчан у різні епохи. Робота містить також невеликі описи життя та культури сардинського півострову, які можна використати у антропологічних та етнографічних дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абарбарчук А. Л. (2019). *Переклад реалій на основі твору Грації Деледди «Тростини на вітрі»*, Матеріали Міжнародної наукової конференції «Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку (Ч. 2, с. 315-317). Дніпро: СПД «Охотнік».
2. Абарбарчук А. Л. (2020). *Переклад сардинських реалій*, Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови». Київ: Видавничий центр КНЛУ.
3. Бархударов Л. С. (1975). *Язык и перевод*. Москва: Международные отношения.
4. Веклич О. А. (2015). Особливості відтворення італійських реалій українською мовою у перекладі роману Грації Деледди «Тростини на вітрі». *Збірник наукових праць Київського національного університету ім. Т. Шевченка «Мовні і концептуальні картини світу»*, 51, 106-111.
5. Верещагин Е. М. (1980). *Лингвострановедческая теория*. Москва: Русский язык.
6. Виноградов В. С. (2001). *Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)*. Москва: Издательство института общего среднего образования Российской Академии Образования.
7. Влахов С. И., Флорин С. П. (1980). *Непереводимое в переводе*. Москва: Международные отношения.
8. Гарбовский Н. К. (2004). *Теория перевода*. Москва: Издательство Московского университета.
9. Дзенс Н. И., Перевышина И. (2012). *Теория перевода и переводческая практика с немецкого языка на русский и с русского на немецкий*. Санкт-Петербург: Антология.

10. Зорівчак Р. П. (1989). *Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози)*. Львів: Видавництво при Львівському національному університеті імені Івана Франка.
11. Зорівчак Р. П. (1985). *Статус реалії як перекладознавчого терміна*. Київ: Теория и практика перевода.
12. Иванов А. О. (2006). *Безэквивалентная лексика*. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета.
13. Комиссаров В. Н. (1990). *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. Москва: Высшая школа.
14. Корунець І. В. (2003). *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)*. Вінниця: Нова Книга.
15. Костомаров В. Г., Верещагин Е. М., Морковкин В. В. (2008). *Теоретические основы лингвострановедческого словаря*. Москва: Рус. яз.
16. Кочерган М. П. (2008). *Вступ до мовознавства (2-ге вид.)*. Київ: Видавничий центр «Академія».
17. Кундзіч О. Л. (1954). *Перекладацьке мислення та хибне уявлення про переклад*. Київ: Дніпро.
18. Кунин А. В. (1967). *Предисловие. Англо-русский фразеологический словарь: В 2-х кн. (3-е изд., испр.) (Т. 1-2)*. Москва: Советская Энциклопедия.
19. Латышев Л. К. (1981). *Курс перевода: эквивалентность перевода и способы её достижения*. Москва: Международные отношения.
20. Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. (1976). *Проблемы перевода*. Москва: Международные отношения.
21. Левый И. (1974). *Искусство перевода*. Москва: Прогресс.
22. Мамедзаде С. (1967). *Точность плюс вдохновение. Актуальные проблемы теории художественного перевода*, Материалы Всесоюзного Симпозиума (Т.1, с. 179-210). Москва: Союз писателей.

23. Маслова В. А. (2001). *Лингвокультурология*. Москва: Издательский центр «Академия».
24. Мороз А. А. (1999). *Реалія як об'єкт лінгвістичного дослідження*. Бердянськ: Видавничий центр Бердянського державного педагогічного університету.
25. Найда Ю. Л. (1970). Наука перевода. *Вопрос языкознания*, 4, 3-14.
26. Петришен О. Г. (2013). Поняття «реалія» як складова частина безеквівалентної лексики. *Мовні і концептуальні картини світу*, 16 (1), 406-409.
27. Погрібна Т. А. (2016). Реалії як етнокультурні маркери в художньому тексті та їх переклад. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, 10, 276–281.
28. Репин Б. И. (1970). Национально-специфические слова-реалии как особая часть лексики в переводимом произведении. *Теоретические и практические вопросы преподавания иностранных языков*, 1, 87-98.
29. Реформатский А. А. (1996). *Введение в языковедение*. Москва: Аспект Пресс.
30. Рецкер Я. И. (1974). *Теория перевода и переводческая практика: Очерки лингвистической теории перевода*. Москва: Международные отношения.
31. Россельс Вл. (1955). Перевод и национальное своеобразие подлинника. *Вопросы теории художественного перевода*, 1, 169-191.
32. Соболев Л. Н. (1955). О переводе образа образом. *Вопросы теории художественного перевода*, 1, 270-290.
33. Стриженко А. А. (1975). К вопросу о страноведческом аспекте перевода. *Теория перевода и научные основы подготовки переводчиков*. (Ч. II, с. 86-90).
34. Супрун А. Е. (1958). «Экзотическая» лексика. *Филологические науки*, 2, 51-54.

35. Томахин Г. Д. (1997). *Реалии в языке и культуре*. Москва: ИЯШ.
36. Уваров В. Д. (1972). *Материальные и психологические реалии и их значение для перевода*. Санкт-Петербург: МГПИИЯ.
37. Фёдоров А. В. (2002). *Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы)* (5-е изд.). Москва: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ».
38. Фёдоров А. В. (1941). *О художественном переводе*. Санкт-Петербург: Гослитиздат.
39. Черноватий Л. М., Карабан В. І. (2007). *Олександр Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства*. Вінниця: Нова книга.
40. Шатков, Г. В. (1952). *Перевод русской безэквивалентной лексики на норвежский язык (на материале норвежских переводов русской общественно-политической литературы)* (Автореф. дис. канд. филол. наук). Московский государственный лингвистический университет, Москва.
41. Якобсон Р. (1978). Про лінгвістичні аспекти перекладу. *Питання теорії перекладу в зарубіжній лінгвістиці*, 1, 17-18.
42. Abarbarchuk Anastasiia. (2020). *Linguocultural aspect of realia translating from Sardinian into Ukrainian*, Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference “Challenges in Science of Nowadays”. Washington, USA: EnDeavours Publisher.
43. Anatra Bruno. (1982). Editoria e pubblico in Sardegna fra Cinque e Seicento. *Oralità e scrittura nel sistema letterario*, 1, 233-243.
44. Angioni Giulio. (1983). *Sardonica*. Cagliari: EDeS.
45. Angioni Giulio. (1988). *Sardegna*. Roma: Laterza.
46. Angioni Giulio. (1990). *Tutti dicono Sardegna*. Cagliari: EDeS.
47. Angioni Giulio. (2000). *Pane e formaggio e altre cose di Sardegna*. Monza: Monza Editori.

48. Argiolas Mario, Serra Roberto. (2001). *Limba lingua language: lingue locali, standardizzazione e identità in Sardegna nell'era della globalizzazione*. Cagliari: Cuec.
49. Bartoli Matteo. (1903). L'Archeografo triestino: raccolta di opuscoli e notizie per Trieste e per l'Istria. *Un po' di sardo: raccolta degli articoli*, S. 3, V. I (XXIX), 129-151.
50. Blasco Ferrer Eduardo. (2003). *Linguistica sarda. Storia, metodi, problemi*. Cagliari: Condaghes.
51. Blasco Ferrer Eduardo. (2010). *Paleosardo. Le radici linguistiche della Sardegna neolitica*. Berlin: De Gruyter.
52. Bolognesi Roberto. (1998). *The phonology of Campidanian Sardinian: a unitary account of a self-organizing structure*. The Hague: Holland Academic Graphics.
53. Bolognesi Roberto, Wilbert Heeringa. (2005). *Sardegna tra tante lingue: il contatto linguistico in Sardegna dal Medioevo a oggi*. Cagliari: Condaghes.
54. Bolognesi Roberto. (2013). *Le identità linguistiche dei sardi*. Cagliari: Condaghes.
55. Brigaglia Manlio. (1979). *La classe dirigente a Sassari da Giolitti a Mussolini*. Cagliari: Edizioni Della Torre.
56. Deledda Grazia. (2001). *Canne al vento*. Milano: Arnoldo Mondadori Editore.
57. Guarnerio Pier Enea. (1905). *Il sardo e il corso in una nuova classificazione delle lingue romanze* (V. 1-16). Torino: E. Loesche.
58. Le Lannou Maurice. (1941). *Pastori e contadini in Sardegna*. Cagliari: Edizioni della Torre.
59. Mauro Maxia. (2006). *Lingua Limba Linga. Indagine sull'uso dei codici linguistici in tre comuni della Sardegna settentrionale*. Cagliari: Condaghes.

60. Mauro Maxia. (2010). La situazione sociolinguistica della Sardegna settentrionale. *Sa diversidade de sas limbas in Europa, Itàlia e Sardigna*, 1, 73-75.
61. Pei Mario Andrew. (1976). *The Story of Latin and the Romance Languages*. New York City: Harper and Row.
62. Porru Vissentu. (1981). *Dizionariu universali sardu-italianu* (2 ediz.). Cagliari: Casteddu.
63. Ravani Sara. (2013). Voci di Sardegna nel TLIO: schede lessicali dalla Carta de Logu cagliaritana in versione pisana. *Diverse voci fanno dolci note: note di Filologia, Linguistica, Letteratura*, 1, 189-197.
64. Ruano Faxas F. A. (2011). *Las realias y su importancia en la traducción, en la interpretación, en los doblajes, en los subtítulos, en la creación hablada y escrita de discursos, en la lectura y en Internet*. Взято з <https://ruanofaxas.com/article/las-realias-y-su-importanciaen-la19j6x763f3uf8-181/>.
65. Spano Giovanni. (1840). *Ortografia sarda nazionale*. (V. 1-2). Cagliari: Reale Stamperia.
66. Spano Giovanni. (1851). *Vocabolario sardo-italiano e italiano-sardo* (3 ediz.). Cagliari: Arnaldo Forni.
67. Terracini Benvenuto Aronne. (1949). *Guida allo studio della linguistica storica. Profilo storico-critico*. Roma: Edizione dell'Ateneo.
68. Wagner Max Leopold. (1984). *Fonetica storica del sardo*. Cagliari: G. Trois.
69. Wagner Max Leopold. (1989). *Dizionario etimologico sardo (DES)*. Cagliari: G. Trois.
70. Wagner Max Leopold. (1997). *La lingua sarda. Storia, spirito e forma*. Nuoro: Ilisso.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

71. Ахманова О. С. (1969). *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Советская Энциклопедия.
72. Ребрій О. В. (2016). *Вступ до перекладознавства: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов*. Харків: Видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.
73. Суперанская А. В. (1978). Принципы передачи безэквивалентной лексики. *Лингвострановедческий словарь «Великобритания»*, 1, 468-476.
74. *Enciclopedia Treccani*. Estratto da https://www.treccani.it/enciclopedia/elenco-opere/Enciclopedie_on_line.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

75. Коршунов Геннадий. *Стрегони бенефици*. Взято из: <https://www.bestiary.us/stregoni-benefici>.
76. *Destinazione...Sardegna*. Estratto da <https://www.viessmann.it/it/incentive2015/Sardegna2016/le-tradizioni-sarde.html>.
77. *Festa dell'Assunta – Orgosolo*. Estratto da <http://www.tottunu.com/news/festa-dellassunta-orgosolo>.
78. *Feste e sagre in Sardegna*. Estratto da <http://sardegna.italiaguida.it/tradizioni-sardegna/feste-sagre.asp>.
79. *Il demone dell'inganno sardo: Su Ingannadore Meschinganna*. Estratto da <https://realmisterx.altervista.org/il-demone-dellinganno-sardo-su-ingannadore-meschinganna/>.
80. *I personaggi e i miti sardi*. Estratto da <http://www.aristeo.org/sardegnaemiti/personaggi/personaggi.html>.
81. *Lingue regionali e minoritarie d'Italia*. Estratto da <https://www.facebook.com/groups/872026542855278/>.

82. *Regional and Minority Languages of Italian Republic's Territories*. Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/201476264565043/>.
83. *Regional, Minority & Indigenous Languages*. Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/184956218294377/>.
84. *Torco, il principe marinaio (favola sarda)*. Estratto da <https://horoene.wordpress.com/2017/11/23/torco-il-principe-marinaio-favola-sarda/>.

SINTESI

La tesi di master “La traduzione dei realia della regione sarda: aspetto linguistico e culturale”.

La rilevanza del tema di ricerca è dovuta alla direzione moderna degli studi sulla traduzione e all’interferenza interlinguistica. L’attuale processo di globalizzazione contribuisce a un più chiaro dinamismo del sistema linguistico e richiede uno studio attento e costante dei cambiamenti linguistici e delle caratteristiche della loro traduzione. Pertanto lo studio insufficiente del tema nelle fonti linguistiche sui realia che penetrano sempre più in altre culture determina la rilevanza del loro studio, nonché il processo di addomesticamento dei realia di una cultura per i madrelingua di un’altra e di conseguenza la loro migliore riproduzione culturale.

La rilevanza risiede anche in un tema nuovo e finora inesplorato in lingua italiana, ovvero la traduzione dei realia sardi che non sono ancora sufficientemente coperti dalla letteratura mondiale, culturale, antropologica e traduttiva ma interessano sempre più studiosi, traduttori e linguisti sia d’Italia che dell’isola sarda. I realia stanno penetrando sempre più nell’ambiente internazionale e quindi la loro corretta riproduzione è uno dei problemi più urgenti della linguistica.

Lo scopo dello studio è caratterizzare le peculiarità della lingua sarda e le sue differenze linguistiche dalla lingua italiana standard, formare il significato del concetto di “realia” e classificare i realia secondo il loro ambito, evidenziare i realia caratteristici sardi e fornire la loro contestuale traduzione dall’italiano all’ucraino.

Oggetto della ricerca sono le singole espressioni che contengono realia e parole che gli denotano.

Oggetto di studio è l’aspetto linguistico e culturale della traduzione dei realia sardi e le modalità della loro traduzione e riproduzione in lingua ucraina.

Metodi di ricerca. Durante lo studio è stato utilizzato un metodo ipotetico deduttivo per fare ipotesi sui metodi di traduzione e trasmissione dei realia così come

un metodo di ricerca empirica per rivedere questo problema nella letteratura moderna. Elementi del metodo di analisi quantitativa hanno aiutato a confrontare il numero di realia simili che possono essere addomesticati, il numero dei modi più comunemente usati per trasmettergli e il più grande gruppo di realia per classificazione. Inoltre, va notato il metodo di analisi comparativa che ha facilitato il confronto dei metodi di traduzione.

La tesi di master riassume le nozioni linguistiche sulla lingua sarda, la classificazione dei realia più usata e i metodi della traduzione dei realia secondo il loro tipo.

Il valore pratico dello studio è determinato dalla possibilità di utilizzare i risultati ottenuti durante lo studio nell'insegnamento della teoria e pratica della traduzione scritta dall'italiano, corso pratico di traduzione e linguistica. Anche, oltre come il materiale aggiuntivo per la pratica e teoria della traduzione, la tesi può servire come buon esempio di ricerca della mitologia, della vita e della geografia dell'isola sarda.

Le conclusioni. Per lungo tempo la lingua sarda si è sviluppata al di fuori dell'italiano standard ed è stata influenzata sia dalle culture che dalle lingue dei popoli che abitavano l'isola. Ciò ha portato all'emergere di realia unici di questa regione e incomprensibili per gli abitanti della terraferma e per coloro che studiano la lingua italiana.

Pertanto, lo studio dei realia inerenti alla Sardegna, del loro uso e dei metodi di traduzione sono d'interesse per linguisti e traduttori. Analizzando le fonti linguistiche, si può concludere che questo tema è stato poco studiato e non esistono praticamente gli studi che descrivano le peculiarità dei realia sardi. I modi più comuni di tradurre realia che tengono conto dell'aspetto interculturale sono la trascrizione, la traslitterazione e la transcodifica mista, il calco e la traduzione descrittiva. Tuttavia quando si riproducono termini così unici si dovrebbe sempre prendere in considerazione non solo il loro esotismo e cercare di trasmetterlo ma anche rendere la

traduzione comprensibile al lettore della lingua di traduzione. Né va trascurato il metodo dell'addomesticamento e della ricerca dei realia anche se non presenti nella lingua di partenza. Questo può dare alla traduzione un colore aggiuntivo che trasmette meglio il contenuto del testo.

A causa della diffusione mondiale e dell'assimilazione di culture diverse, utilizziamo sempre più parole straniere nella vita di tutti i giorni, alcune delle quali simboleggiano i realia. Quindi l'importanza della loro traduzione e trasmissione appropriate sta crescendo.

Le prospettive per ulteriori ricerche sono uno studio più dettagliato della lingua sarda e dei realia presenti nella lingua, confrontando il funzionamento delle lingue sarda e italiana. Attualmente non sono molte le fonti disponibili sulla lingua sarda, soprattutto in lingua ucraina, e ulteriori ricerche sull'argomento potrebbero contribuire alla nascita di nuovi corsi opzionali e anche di nuove specialità per studenti, rafforzando la cooperazione internazionale tra Italia e Ucraina.